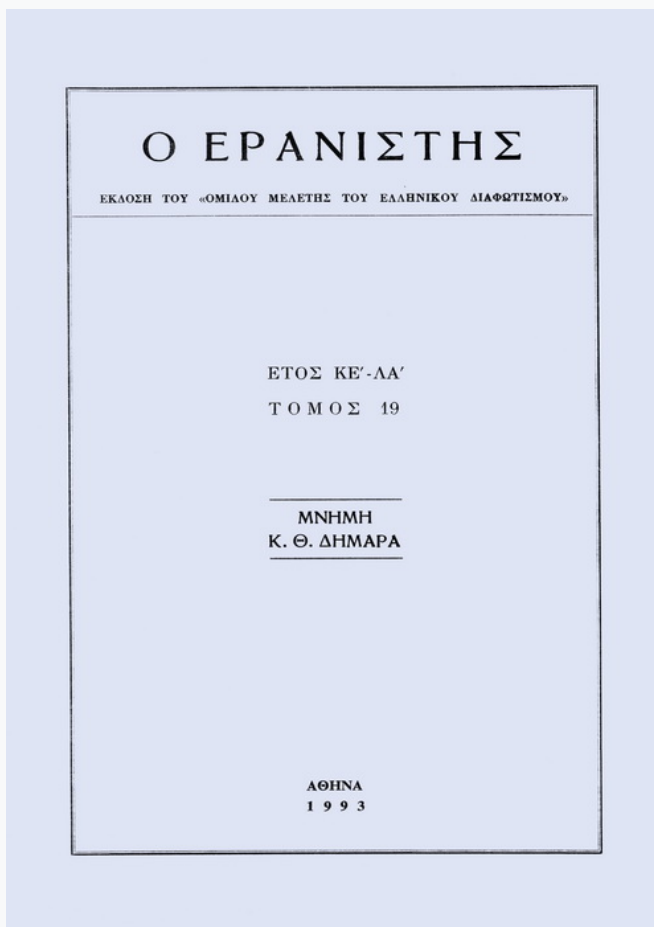

The Gleaner

Vol 19 (1993)

In Memoriam of C. Th. Dimaras

Αρχαιακές έρευνες για τον Ανδρέα Λασκαράτο.
Τα τέσσερα τελευταία τεύχη του “Λύχνου” (1894,
1896)

Γιώργος Γ. Αλισανδράτος

doi: [10.12681/er.272](https://doi.org/10.12681/er.272)

To cite this article:

Αλισανδράτος Γ. Γ. (1993). Αρχαιακές έρευνες για τον Ανδρέα Λασκαράτο. Τα τέσσερα τελευταία τεύχη του “Λύχνου” (1894, 1896). *The Gleaner*, 19, 297–323. <https://doi.org/10.12681/er.272>

ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΔΡΕΑ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟ

Τὰ τέσσερα τελευταῖα τεύχη τοῦ "Λύχνου" (1894, 1896)*

Η ΓΝΩΣΤΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ τοῦ Ἀνδρέα Λασκαράτου Ὁ Λύχνος ἐκδόθηκε σὲ τρεῖς περιόδους: στὴν πρώτη περίοδο ἀνήκουν οἱ ἀριθμοὶ 1-43 (1859-1863), στὴ δεύτερη οἱ ἀριθμοὶ 44-49 καὶ τὸ Παράρτημα τοῦ ἀριθ. 49 (1868), καὶ στὴν τρίτη οἱ ἀριθμοὶ 48-51, μὲ λαθεμένη ἀρίθμηση ἀντὶ 50-53 (1894 καὶ 1896). Ἀπὸ τοὺς τέσσερις τελευταίους ἀριθμοὺς ὁ Ἀλέκος Παπαγεωργίου βρῆκε μόνο τοὺς δύο, τὸν δεύτερο καὶ τὸν τρίτο (49, γρ. 51, καὶ 50, γρ. 52) καὶ τοὺς ἐπανεξέδωσε —ἀλλὰ πάλι μὲ λαθεμένη ἀρίθμηση!— στὰ "Ἀπαντα, τόμ. Γ", σ. 438-442, καὶ μὲ τὶς ἀντίστοιχες σημειώσεις τοὺς στὴ σ. 563.¹

Σὲ μιὰ ἐπίσκεψή μου στὸ σπίτι τοῦ Λασκαράτου στὸ Ἀργοστόλι τῆς Κεφαλονιάς τὸ καλοκαίρι τοῦ 1937,² ὁ Γερασιμάκης Ἀνδρέα Λασκαράτος, γιὸς τοῦ ποιητῆ († 1952), μοῦ ἔδωσε μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ τέσσερα αὐτὰ τελευταῖα τεύχη τοῦ Λύχνου. Παρ' ὅλον ὅτι τὰ δύο ἀπὸ αὐτά, καθὼς εἶπαμε, ἔχουν ἐπανεκδοθεῖ ἀπὸ τὸν Παπαγεωργίου, ἀναδημοσιεύω ἔδῳ καὶ τὰ τέσσερα τεύχη, γιὰ νὰ ἔχουμε ὀλοκληρωμένη τὴν τελευταία αὐτὴ περίοδο τοῦ Λύχνου, μὲ ἀποικατεστημένη τὴν ἀρίθμηση καὶ μὲ εὐρύτερη ἀναφορά σὲ πρόσωπα καὶ πράγματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Καὶ τὰ τέσσερα αὐτὰ τεύχη εἶναι τετρασέλιδα, σὲ σχῆμα 8ο μικρό, καὶ ἔχουν τίτλο Ὁ Λύχνος καὶ ὑπότιτλο ἐφημερίδα οἰκογενειακὴ καὶ οὐσιωδῶς ἀνταναρχικὴ (γιὰ τὸ «ἀνταναρχικὴ» θὰ γίνῃ λόγος παρακάτω). Στὸ τέλος ἄθε τεύχους ἀναγράφεται ὡς ὑπεύθυνος συντάκτης ὁ Ἀνδρέας Λασκα-

* Ἡ μελέτη αὐτὴ ἀποτελεῖ μέρος ἀπὸ εὐρύτερη ἀρχεϊακὴ ἔρευνα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἀνδρέα Λασκαράτου (1811-1901).

1. Τὸ λάθος τῆς ἀρίθμησης ἐπαναλαμβάνεται στὴ βιβλιογραφία τοῦ Λύχνου, αὐτόθι, σ. 579, διορθώνεται ὅμως στὰ «Περιεχόμενα», αὐτόθι, σ. 620.— "Ἀπαντα = Ἀπαντα Ἀνδρέα Λασκαράτου. Εἰσαγωγή-Κριτικὴ ἀνθολογία-Γλωσσάριο-Βιβλιογραφία Ἀλέκου Παπαγεωργίου, τόμοι Α'-Γ', Ἐκδόσεις "Ἄτλας", Ἀθήνα 1959.

2. Γιὰ τὴν ἐπίσκεψή μου ἐκείνη καὶ τὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ἀνδρέα Λασκαράτου βλ. Γιώργου Γ. Ἀλισανδράτου, «Λασκαράτος καὶ Ἀβλιχος», ἐφημ. Καθημερινή, 19 Σεπτεμβρίου 1946, σ. 2.

ράτος, και στο πρώτο αναγράφεται και «Τυπογραφεῖον “Ο Λέων”». Ἐπίσης σὲ κάθε τεύχος μετὰ τὸν τίτλο ἀναγράφεται ἡ χρονολογία καὶ ὁ αὐξὼν ἀριθμὸς. Ἔτσι ἔχουμε τὴν ἀκόλουθη σειρά:

Κεφαλληνία	20	Φεβρουαρίου	1894.	Ἀριθ. 48
Κεφαλληνία	28	Φεβρουαρίου	1894.	Ἀριθ. 49
Κεφαλληνία	7	Μαρτίου	1894.	Ἀριθ. 50
Κεφαλληνία	5	Ἰανουαρίου	1896.	Ἀριθ. 51.

Ἄλλὰ τὸ «5 Ἰανουαρίου» στὸ τελευταῖο τεύχος εἶναι διαγραμμένο μὲ χοντρό μολύβι μπλὲ (θὰ δοῦμε παρακάτω γιατί). Καὶ τὸ μὲν «Κεφαλληνία», μὲ ἓνα λάμδα, εἶναι κατὰ τὴν ὀρθογραφία τοῦ Λασκαράτου· ἀλλὰ ἡ ἀρίθμηση τῶν τευχῶν εἶναι λαθεμένη, γιατί ὁ παλαιὸς *Λύχνος*, τὸν ὁποῖο προφανῶς συνεχίζει ἡ νέα σειρά, τελείωνε, καθὼς εἴπαμε, μὲ τὸν ἀριθ. 49, 1 Ἰουλίου 1868 ἔ.ν., καὶ τὸ Παράρτημα τοῦ ἀριθ. 49, 7 Ἰουλίου 1868 ἔ.ν. Ὡστε ἡ σωστὴ ἀρίθμηση τῶν νέων τευχῶν εἶναι 50, 51, 52, 53. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴ σελιδαρίθμηση, ἡ ὁποία, ἐνῶ συνεχίζει τὴ σελιδαρίθμηση τοῦ παλαιοῦ *Λύχνου*, εἶναι ἐπίσης λαθεμένη: ἐνῶ δηλ. τὸ Παράρτημα τοῦ ἀριθ. 49 τελειώνει στὴ σ. 396, τὸ νέο τεύχος ἀριθ. 48 (γρ. 50) ἀρχίζει μὲ τὸν ἀριθ. 377 καὶ μάλιστα σὲ ἀριστερὴ σελίδα (δηλ. δὲν ὑπολογίζεται ἡ σελίδα τίτλου· κατόπιν 378 δεξιά καὶ 379 ἀριστερά)! Τὸ διπλὸ αὐτὸ λάθος συνεχίζεται καὶ στὰ ἐπόμενα τρία τεύχη καὶ ἔτσι ἡ σελιδαρίθμηση τελειώνει στὸν ἀριθ. 388!, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ τελειώνει στὸν ἀριθ. 412. Αὐτὰ ὡς πρὸς τὴν περιγραφή τῶν τεσσάρων αὐτῶν τευχῶν.

Ἄλλὰ ποιὸς ἦταν ὁ λόγος ποὺ ἐκδόθηκαν αὐτὰ τὰ ὀργίλα τεύχη τοῦ *Λύχνου*, ποὺ ἐπισφράγισαν καὶ τοὺς ἀτελείωτους δημοσιογραφικοὺς ἀγῶνες ἢ μᾶλλον ἔριδες τοῦ Λασκαράτου; Γιὰ τὰ τρία πρῶτα ὁ λόγος ἦταν ἡ ἐφημερίδα *Ἐγερσις* τοῦ Ἀργοστολιοῦ (1893-1895)· γιὰ τὸ τελευταῖο ἦταν τὰ ὅσα ἔγραψε ὁ θεολόγος Ἀπόστολος Μακράκης γιὰ τὸν Κεφαλονίτη μητροπολίτη Ἀθηνῶν Γερμανὸ Καλλιγὰ εὐθὺς μετὰ τὸ θάνατό του.

α) Σύγκρουση μὲ τὴν *Ἐγερση* Ἀργοστολίου (1894)

Ἡ ἱστορία μὲ τὰ τρία πρῶτα τεύχη ἔχει ὡς ἐξῆς: Ἀπὸ τὴν 29 Μαΐου 1893 ὡς τὴν 20 Μαΐου 1895 ἔβγαινε στὸ Ἀργοστόλι ἡ ἐφημερίδα *Ἐγερσις* (ἀριθ. 1-104). Ἦταν ἐβδομαδιαία, σοβαρὴ, δημοκρατικὴ, μὲ σοσιαλιστικὲς τάσεις, καὶ γενικὰ πολὺ ἀξιοπρόσεχτη. Ἔως τὸν ἀριθ. 52, 21 Μαΐου 1894 (εἶναι ἡ περίοδος ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ) ὡς ὑπεύθυνος συντάκτης ἀναγράφεται ὁ λόγιος Παναγιώτης Πανᾶς, παλαιὸς ριζοσπάστης, φίλος τοῦ Λασκαράτου καὶ συνεργάτης του κάποτε στὰ πρῶτα τεύχη τοῦ *Λύ-*

χνου.³ Στὴ σύνταξη ὅμως συμμετεῖχε τότε καὶ ὁ Θρασύβουλος Μομφερράτος, γιὸς τοῦ Ἀνδρέα, ἀδελφοῦ τοῦ περίφημου ἡγέτη τοῦ Ριζοσπαστισμοῦ Ἰωσήφ Μομφερράτου (1816-1888).⁴ Στὴν ἀρχὴ ὁ Λασκαράτος εἶχε ἀγαθὲς σχέσεις μετὰ τὴν Ἔγερση· τὸ 1893 μάλιστα ἐδημοσίευσε καὶ δύο γράμματα σ' αὐτήν: ἓνα στὸν ἀριθ. 8, 17 Ἰουλίου 1893, σ. 3, «Πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τῆς Ἐγέρσεως», καὶ ἓνα ἄλλο στὸν ἀριθ. 19, 2 Ὀκτωβρίου 1893, σ. 3, «Φίλτατοι Λουκεράδες».⁵

Ἄλλὰ ἡ Ἔγερσις, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ἐδημοσίευσε εἰδήσεις καὶ σχόλια γιὰ τοὺς ἀναρχικοὺς τῆς Εὐρώπης καὶ τοὺς σοσιαλιστὲς τῆς Ἑλλάδας (Πλάτων Δρακούλης, Σταῦρος Καλλέργης κ.λ.).⁶ Αὐτὸ ἀνησύχησε τὸ συντηρητικὸ Λασκαράτο, ὁ ὁποῖος, χαρακτηρίζοντας τοὺς δημοκρατικοὺς συντάκτες τῆς Ἐγέρσεως ὡς ἀναρχικοὺς,⁷ ἐβγάλε πάλι τὸ *Λύχνο* του γιὰ νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσει! Ἀφορμὴ στὴν ἐπανέκδοσιν ἔδωσε ὁ θάνατος τοῦ νομάρχου Ἀττικῆς Γεράσιμου Π. Δρακόπουλου (ἀπὸ τὴν Κεφαλονιά)⁸ στὴς

3. Γιὰ τὸν Παναγιώτη Πανὰ βλ. Ἐρασμίας-Λουῆζας Σταυροπούλου, *Παναγιώτης Πανὰς (1832-1896), ἓνας ριζοσπάστης ρομαντικός, διδακτορικὴ διατριβή*, Ἐπιχειρητικότητα, Ἀθήνα 1987.

4. Ἀπὸ τὸν ἀριθ. 53, 28 Μαΐου 1894 κ.έ., ὁ τίτλος τῆς ἐφημερίδας ἔγινε «Ἐγερσις, ὄργανον τοῦ ἐν Κεφαλληνίᾳ Δημοκρατικοῦ Κέντρου», καὶ ἀντὶ τοῦ «Συντάκτης Π. Πανὰς» τὴν ἀρχὴν γράφεται «Γραφεῖον Διευθύνσεως παρὰ Θ. Α. Μομφερράτω».

5. Τὸ πρῶτο γράμμα τελειώνει μετὰ τὰ ἐξῆς: «Ἐκεῖνο πού μᾶς χρειάζεται σήμερον εἶναι ὁ χωρισμὸς τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν Πολιτείαν. Θὰ γένη βέβαια μιὰ μέρα, ἀλλὰ θ' ἀργήσῃ· καί, ἕως ὅτου ἀργῇ, ἡ κοινωνία μας πάσχει καὶ θὰ πάσχη». Τὸ δεύτερον δὲν ἔχει ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον. *Λουκεράδες* εἶναι οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ *Λουκεράτα*, τὰ κοντὰ στὸ Ληξούρι.

6. Γιὰ τὴν περίοδον πού μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ ἔχω ἀποδελτιώσει τὰ ἐξῆς: «Οἱ ἐν Βερολίνῳ ἀναρχικοί», ἀριθ. 7, 10 Ἰουλίου 1893, σ. 3. «Νέα βιβλία», γιὰ τὸ Ἐγχειρίδιον τοῦ ἐργάτου τοῦ Πλάτωνος Δρακούλη, τὸ ὁποῖο καὶ ἐπανεῖ, ἀριθ. 14, 28 Ἀυγούστου 1893, σ. 4. «Σοσιαλιστικὸν ἐπεισόδιον» [μετὰ τὸ Σταῦρον Καλλέργη στὴ Βουλῆ], ἀριθ. 29, 11 Δεκεμ. 1893, σ. 3. «Καταδίκη σοσιαλιστοῦ» [τοῦ Σταῦρου Καλλέργη], ἀριθ. 30, 18 Δεκεμβρ. 1893, σ. 3. [Ἀναρχικοὶ Σικελίας], ἀριθ. 35, 22 Ἰανουαρ. 1894, σ. 3. «Νέα ἀναρχικὴ ἀπόπειρα» [στὸ Παρίσι], ἀριθ. 38, 12 Φεβρουαρ. 1894, σ. 3. Γιὰ τοὺς σοσιαλιστὲς Πλάτωνα Δρακούλη καὶ Σταῦρον Καλλέργη βλ. Γιάννη Κορδάτου, *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐργατικοῦ Κινήματος*, Β' ἐκδόσις ξαναδουλεμένη καὶ συμπληρωμένη, ἐκδότης Πέτρος Δ. Καραβάκος, Ἀθήνα 1956, σ. 57-74, 93-97. Μιχάλη Δημητρίου, *Τὸ Ἑλληνικὸ Σοσιαλιστικὸν Κίνημα, τόμ. Α'*, Ἀπὸ τοὺς οὐτοπιστὲς στοὺς μαρξιστὲς, Πιθέρον, Ἀθήνα 1985, σ. 113-174.

7. Ἐκεῖνον τὸν καιρὸ εἶχαν ἐμφανισθεῖ ἀναρχικοὶ καὶ στὴν Ἑλλάδα: στὴν Πάτρα καὶ τὸν Πύργο· βλ. Γιάννη Κορδάτου, *ὁ.π.*, σ. 75-92. Μιχάλη Δημητρίου, *ὁ.π.*, σ. 83-111, 173-243.

8. Βιογραφία τοῦ Γερ. Π. Δρακόπουλου βλ. στοῦ Ἡλία Α. Τσιτσέλη, *Κεφαλ-*

13 Ιανουαρίου 1894. Τὸ Ἄστυ καὶ ἄλλες ἀθηναϊκὲς ἑφημερίδες ἔγραψαν νεκρολογίες καὶ ἐγκωμιαστικὰ ἄρθρα γι' αὐτόν, ἐνῶ ἡ Ἔγερσις, προφανῶς ἀπὸ κομματικὴ ἀντίθεση, δὲν ἔγραψε τίποτε. Ἡ σιωπὴ αὐτὴ ἦταν ἀρκετὴ γιὰ νὰ ἐξεγερθεῖ ὁ Λασκαράτος, ποὺ ἐκτιμοῦσε πολὺ τὸ Γεράσιμο Π. Δρακόπουλο. Μὲ ἓνα γράμμα τοῦ στὸ Ἄστυ τῆς 3 Φεβρουαρίου 1894 ἐπιτίθεται μὲ βίαιο τρόπο στὴν Ἔγερση γιὰ τὴ σιωπὴ τῆς αὐτῆς. Ἡ Ἔγερσις, λέει, δὲν ἔγραψε τίποτε γιὰ τὸν Δρακόπουλο, ποὺ γιὰ τὸ θάνατό του λυπήθηκε ὅλο τὸ ἔθνος. Μὰ νὰ μὴ νομίσει ὁ κόσμος ὅτι ἡ Ἔγερσις ἀντιπροσωπεύει τὴ γνώμη τῆς Κεφαλονιάς, γιὰτὶ στὴν πραγματικότητά εἶναι ὄργανο τοῦ δημάρχου Ἀργοστολίου, κομματικοῦ φίλου τοῦ Θ. Δεληγιάννη.⁹ Ἀλλὰ συμβαίνει καὶ τοῦτο: «Οἱ ἴδιοι συντάχτες καὶ ιδιοχτῆτες τῆς ἑφημερίδος τοῦ Ἐγέρσεως λέγονται προσβεβλημένοι, ἂν κανεῖς τοὺς εἰπῆ ὅτι ὑπηρετοῦν τὸ κόμμα ἐκεῖνο! Ὅποια ὄθεν ἡ φαυλότης τῆς ομάδος ἐκείνης, ὅπου δὲν συμπαθεῖ μὲ τὰ προτερήματα τοῦ Γερασίμου Δρακοπούλου».¹⁰

Ἡ Ἔγερσις στὸ φύλλο τῆς ἀριθ. 38, 12 Φεβρουαρίου 1894, σ. 2-3, ἀπάντησε στὸ γράμμα ἐκεῖνο τοῦ Λασκαράτου μὲ ἓνα μεγάλο ἀνυπόγραφο ἄρθρο, ποὺ ἐπιγράφεται «Ἀπάντησις εἰς ἀγενῆ ἐπίθεσιν» καὶ ἀποτελεῖ πραγματικὸ λιβέλο ἐναντίον τοῦ ποιητῆ. Οἱ «Ἐγέρτες» ἀρχίζουν μὲ τὰ ἐξῆς: «Ἐν τῷ Ἄστει τῆς 3ης τρέχ(οντος) ἐδημοσιεύθη ὑβριστικατῆ κατ' ἡμῶν ἐπιστολή, ἐν τῇ ὅποια ἡ μοχθηρία ἀμιλλᾶται πρὸς τὴν χυδαιότητα». Παρακάτω ὑβρίζουν τὸ Λασκαράτο μὲ τὸν πιὸ βάνασσο τρόπο: γράφουν ὅτι εἶναι ἀκαταλόγιστος, ὅτι «πάσχει ὑπὸ τῆς μονομανίας τῶν δημοσιεύσεων», ὅτι ἡ διανοητικὴ του κατάσταση τώρα πιά τοῦ ἐπιτρέπει (νὰ λέγη καὶ δημοσιεύη ὅ,τι ἂν βούλεται ἀνευθύνως), ὅτι εἶναι ἀνίκανος νὰ ἐκτιμῆσει τίς ιδέες του, «ὡς ὑπῆρξεν ἀνίκανος καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Προστασίας νὰ ἐκτιμῆσῃ τὸν ἀγῶνα τοῦ ριζοσπαστισμοῦ, τὸν ὅποιον ἐν τοῖς Μυστηρίοις τόσον κακοήτως ἐμυκτήρησε» κτλ. κτλ. Παρακάτω γράφουν ὅτι αὐτοὶ

ληνιακὰ Σύμμικτα, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1904, σ. 136-138, καὶ τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 590, 591.

9. Δήμαρχος Ἀργοστολίου ἦταν τότε (1891-1895) ὁ Παναγῆς Κ. Βνιεράτος. Βλ. Ἡλία Α. Τσιτσέλη, ὁ.π., τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 590, 591.

10. Βλ. ἐφημ. Τὸ Ἄστυ Ἀθηνῶν, 3 Φεβρουαρίου 1894, σ. 3: «Ἐπιστολὴ τοῦ Λασκαράτου». Καὶ ἓνας ἄλλος Ἀργοστολιώτης μὲ ἐπιστολὴ του στὴν ἀθηναϊκὴ ἐφημ. Ἑλλάς ἐξέφρασε μομφὴ γιὰ τὸ ὅτι ἡ Ἔγερσις δὲν ἐσυμμερίστηκε τὴν πανελλήνια λύπη γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Γερασίμου Δρακόπουλου καὶ δὲν ἔγραψε τίποτε γι' αὐτόν. Καὶ ἡ Ἔγερσις ἀπάντησε μὲ τὸ ἄρθρο τῆς «Ἀδικος μομφή» (ἀριθ. 37, 5 Φεβρουαρίου 1894, σ. 2-3), τὸ ὅποιο τελειώνει μὲ τὰ ἐξῆς: «Προκειμένου περὶ τοῦ ἀποθανόντος Δρακοπούλου, τὸ πρὸς τοὺς νεκροὺς σέβας ἐπέβαλεν ἡμῖν σιωπὴν. Λυπούμεθα δὲ ὅτι ἡ σιωπὴ μας δὲν ἐξετιμῆθη δεόντως».

(οἱ συντάκτες τῆς Ἑγέρσεως), παλαιοὶ ριζοσπάστες καὶ τώρα δημοκρατικοί, δὲν ἔχουν δάκρυ γιὰ νεκροὺς σὰν τὸ Γεράσιμο Δρακόπουλο, ποῦ ἦταν ἀστυνομικὸς ὑπάλληλος (γι' αὐτὸ καὶ προστατευόμενος) τῆς Ἀγγλικῆς «Προστασίας» καὶ τώρα «θεράπων τῆς Βασιλείας καὶ γελωτοποιὸς τῆς Αὐλῆς». Καὶ ξαναγυρίζοντας στὸ Λασκαράτο γράφουν τὰ ἐξῆς: «Ἄλλ' εἰς τὸν τόσον ἀγενῶς ἐξυβρίσαντα ἡμᾶς ἐν τῷ Ἄστει ἠναγκάσθημεν, μετὰ μεγάλης ἡμῶν λύπης καὶ παρὰ τὸ σύστημά μας, ν' ἀπαντήσωμεν διὰ γλώσσης δριμείας, διότι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς τοιαύτην μόνον γλῶσσαν, δυστυχῶς, ἐννοεῖ. Πρέπει τὸ ἄλλος τῆς καυτηριάσεως νὰ εἶναι ἰσχυρότατον, ὅπως τὸ αἰσθανθῆ. Τινὲς παρωμοίασαν αὐτὸς πρὸς τὸν Ἰταλὸν Ἀρετίνον,¹¹ ὁ ὁποῖος, κατὰ τι ἐπίγραμμα ἑκακολόγησε πλὴν τοῦ Χριστοῦ, δικαιολογούμενος ὅτι δὲν τὸν ἐγνώριζεν». Ἄλλ' οἱ τοιοῦτοι ἠδίκησαν τὸν Ἰταλὸν ποιητὴν. Αὐτὸς τουλάχιστον ὕβριζε διὰ τὰ φάγγη· ἐνῶ ὁ συγγραφεὺς τῶν *Μυστηρίων* τὸν ὑπερηκόντισε, μηδενὸς φεισθεὶς καὶ ὕβριζων, μόνον καὶ μόνον, ὅπως κορέση ἀκατανόητον μοχθηρίαν, ἀνθρώπους πολλάκις, οἱ ὁποῖοι οὐδέποτε τὸν ἐβλαψαν».

Ἐξοργισμένος ὁ Λασκαράτος ἀπὸ τὴν ἀπάντησιν αὐτὴν τῆς Ἑγέρσεως ἐπανεκδίδει τὸ *Λύχνου* του ὡς «ἐφημερίδα οἰκογενειακὴ καὶ οὐσιωδῶς ἀνταναρχικὴ». Αὐτὸ τὸ «ἀνταναρχικὴ» δηλώνεται σθεναρὰ στὸ πρῶτο τεύχος τῆς νέας σειρᾶς, ἀριθ. 48 (γρ. 50), Κεφαλληνία 20 Φεβρουαρίου 1894, ὅπου κάνει καὶ τὶς προγραμματικὰς του δηλώσεις ἐναντίον τῶν «ἀναρχικῶν»¹² ὡς ἐξῆς:

«Ἡ ἐφημερίδα μου τούτη δὲν θέλει ἔχει συνδρομητάς. Ἄλλὰ κάθε φρόνιμος οἰκογενειάρχης προσκαλεῖται νὰ τὴν ἀγοράζῃ κάθε πού βγαίνει, γιὰ νὰ βοηθήσῃ μὲ τὴ δεκάρα του νὰ ἐλευθερώσωμε τὸν τόπο μας ἀπὸ τὸ φοβερὸ θηρίο τῆς ἀναρχίας, τὸ ὁποῖο φοβερίζει νὰ μᾶς καταστρέψῃ. Θέλει δὲ τὴν παύσωμε τὴν ἐφημερίδα τούτη, μόλις οἱ ἀναρχικοὶ μας παύσουν νὰ ὑπάρχουνε στὴ δημοσιότητα. Σκεφθεῖτε καλᾶ. Δὲν εἶμαι πλούσιος, γιὰ νὰ δημοσιογράφω μὲ ἐξοδὰ μου, καὶ νὰ μοιράζω χάρισμα. Ἄν σεῖς δὲν μὲ

11. Εἶναι ὁ σκανδαλώδης Ἰταλὸς συγγραφεὺς Pietro Aretino (1492-1556).

12. Γράφω ἐδῶ τὸ «ἀναρχικῶν» μέσα σὲ εἰσαγωγικά, γιὰτὶ οἱ συντάκτες τῆς Ἑγέρσεως ἤτανε μόνον δημοκρατικοὶ ἢ ἔστω σοσιαλιστές, ἀλλὰ ὄχι ἀναρχικοί. Ἐπίσης προσθέτω τὰ ἐξῆς: Ὁ Λασκαράτος πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανέκδοσιν τοῦ *Λύχνου* φαίνεται ὅτι ἀπάντησε καὶ μὲ κάποιο ἄλλο δημοσίευμα σὲ μονόφυλλο. Ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς, «Supplément à la Bibliographie Ionienne», περ. *Δελτίον τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας*, τόμ. Α', Κέρκυρα 1977, σ. 282, ἀριθ. 363, ἀναφέρει μονόφυλλο τοῦ Λασκαράτου μὲ τίτλο Ἐπιάντησις διὰ τοὺς γραφιάδες τῆς «Ἑγέρσεως», μὲ ὑπογραφή Α.Α. καὶ χρονολογία 15 Φεβρουαρίου 1894. Δὲν τὸ εἶδα.

βοηθήσετε στὸν ἀγῶνα πού 'μπαίνω, τραβιῶμαι, καὶ σᾶς ἀφίνω μὲ τὸ θηρίο κατὰμουτρα.

»Κεφαλονήτες — Ὁ ἀναρχικισμὸς ὁποῦ σήμερα κάνει θραύση μέσα στὴν Εὐρώπη, ἔρριψε τὸ σπόρο του καὶ στὴν πατρίδα μας τὴν Κεφαλονιά, στὸ Ἄργοστόλι. Ἡ ἀπαίσια τούτη σπορά, πού δὲν ἀναγνωρίζει Κυβέρνηση, ἀλλὰ ὅποιος ἔχει γρόθο, τρώει πεπόνι,¹ εἶναι τούτην τὴν στιγμήν εἰς τὸ σπορικὸ εἶναι τῆς, ἀκολούθως μᾶς εἶναι εὐκόλο νὰν τὴν πνίξωμε. Ἄλλ' ἂν τὴν παραβλέσωμε καὶ τὴν ἀφήσωμε ν' ἀξήνη, τότε δὲν θὰν ἠμπορέσωμε πλέον νὰν τῆς ἀνθέξωμε, καὶ θὰ κάμη ἀνυπόφερτη τὴν ὑπαρξή μας. Γιὰ τὴν ὥρα περιορίζονται οἱ ἀναρχικοὶ μας τοῦτοι εἰς τὸ νὰ ρίχνουνε βόμβες ἀπὸ βρισιές καὶ ἀτιμασίες εἰς τοὺς καλῆτερους τῆς κοινωνίας, διὰ νὰ καθιδρύσουν' ἔτσι τὴν τρομοκρατίαν τους. Ἄλλ' ἂν τοὺς ἀφήσωμε νὰ προσδέψουνε, νὰ δυναμώσουνε, θὰ μᾶς ρίχνουνε βόμβες ἀπὸ δυναμίτιδα.

»Προσκαλῶ ὅθεν τοὺς φρονίμους οἰκογενειάρχας νὰ σκεφθοῦνε τὸν κίνδυνον ὁποῦ τρέχουμε. Τοῦτοι εἶναι ἐχθροὶ τοῦ καλοῦ, καὶ μόνον φίλοι καὶ ὑποστηρικταὶ τῆς χοντροειδότητος, τῆς χυδαιότητος, καὶ τῆς φαυλότητος· εἶναι οἱ συνεχισταὶ ἐκείνων ὁποῦ ἀνωνύμως, τώρα χρόνους, ἐγράφανε ἄτιμες προσβολές ἐναντίον εἰς τὰς οἰκογένειες: εἶναι ἀπαίσιοι ἄνθρωποι, τῶν ὁποίων ὁ λάρυγγας εἶναι χρεῖα νὰ κλείση, καὶ πρέπει νὰ κλείση. Μὴν ἀγοράζετε τὰ φύλλα τους, διὰ νὰ μὴν τοὺς ἐμψυχώνετε. [...]. Κινηθεῖτε πρὸς ὑπεράσπισήν σας, ἕως ὅπου εἴσθε ἀκόμη ἐν καιρῷ. Ἐπειτα θὰν ἦναι πάρ' ἀργᾶ· καὶ θὰ μετανοήσετε».

Κατόπιν, μὲ τὸ ἄρθρο του «Καὶ σύ, Πανᾶ! Καὶ σύ, Βροῦτε!», κατηγορεῖ τὸν Παναγιώτη Πανά, παλαιὸ του φίλο, ὅτι αὐτὸς ἔγραψε τὸ ὑβριστικὸ ἐκεῖνο ἄρθρο τῆς Ἐγέρσεως, «τὸν καταποντισμὸν ἐκεῖνον τῶν ὕβρεων ἐναντίον μου» — κι ἄς τοῦ τὸ ἀρνιόταν ἕως τώρα—, καὶ τὸν καλεῖ νὰ τὸ ἀποκηρύξει δημοσίᾳ. «Ποιὸς ἄλλος λοιπὸν παρὰ ἐσὺ νὰ ἔγραψε τὸ τεράστιον ἐκεῖνο βρισολόγι; Κατὰ διαταγὴν τους βέβαια σὺ τὸ ἔγραψες, ἀλλὰ σὺ τὸ ἔγραψες, τοῦλάχιστον ἕως ὅτου δὲν τὸ ἀρνεῖσαι εἰς τὴν Ἐγερσην». Καὶ παρακάτω: «Σὺ ὅμως εἶσαι ἄνθρωπος ἀνωτέρας περιωπῆς, καὶ γνωστῆς ἱκανότητος. Πῶς καταδέχεσαι νὰ δουλεύης ἀνθρώπους κατώτερούς σου, καὶ σὲ τέτοιον ἐξευτελιστικὸν ἔργον; Πῶς ἠμπορεῖς νὰ δουλώνεσαι σ' αὐτοὺς τόσον, ὥστε νὰ ὑποχρεώνεσαι νὰ σηκώνης καὶ χέρι βέβηλον ἀπάνου σὲ παλαιὸν σου φίλον, τὸν Ἀνδρέα Λασκαράτον, τὸν ὁποῖον γνωρίζεις, καὶ καλᾶ γνωρίζεις, ὡς ἀνάξιον ὕβρεων; Ἐνας ἄνθρωπος ὅσῳ ἐσέ, δὲν ἠμπορεῖ εὐλόγως νὰ προφασισθῇ τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴ ζωή. Ἄνθρωπος μὲ ἱκανότητα ὅσῳ τὴν ἐδική σου, ἠμπορεῖ πάντα νὰ βρίσκη ἔργον εὐπρεπέστερον ἀπὸ ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον σὲ καταδικάζουνε οἱ Ἐγέρτες. .. Καὶ πάλιν,

ἀν ὁ ἀγῶνας γιὰ τὴ ζωὴ σὲ ὑποχρέωσε, —ἀς ἦναι, δὲν σὲ μέμφομαι παρά-
πολυ. Σὲ πονῶ μᾶλλον».

Στὸ ἴδιο ἄρθρο δὲ θεωρεῖ συντάκτη τοῦ ἄρθρου τὸν ποιητὴ Μικέλη Ἰβλίου (1844-1917): «Ἀδύνατο λοιπὸν νὰ ἔγραψε αὐτὸς [ὁ Θερασύβουλος Μομφερράτος] τὸν καταποντισμὸν ἐκεῖνον τῶν ὕβρεων ἐναντίον μου. Νὰν τὸν ἔγραψε ὁ Ἰβλίου [sic]; Ὁχι. Ὁ Ἰβλίου ὑπαγορεύει, δὲν γράφει». Ἄλλωστε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἰβλίου, μὲ γράμμα του ἀχρονολόγητο, ἀλλὰ ποῦ τὴν ἡμερομηνία τοῦ Φεβρουάριου τοῦ 1894, τὸν διαβεβαιώνει ὅτι δὲν ἔλαβε μέρος στὴ σύνταξη τοῦ ἄρθρου: *Φίλε Κύριε Λασκαράτε, ἀπαντῶ συν-τόμως καὶ ἐλπίζω νὰ ἐκτιμηθῇ ἀληθῶς καὶ φιλικῶς ἡ ἐπιστολή μου. Εἰς τὸν πολιτικόν, κοινωνικόν καὶ ἠθικόν σκοπὸν τῆς «Ἐγέρσεως» εἶμαι σύμφωνος μὲ τοὺς ἀξιολόγους καὶ παλαιὸς φίλους μου, τοὺς συντάκτας τῆς. Εἰς τὴν μεταξύ σας πολὺ θλιβερὰν δι' ἐμὲ προσωπικὴν πάλην, οὔτε μέρος ἔλαβα, οὔτε λαμβάνω. Τοῦτο μοῦ ὑπαγορεύει τὸ καθήκον, ἡ εὐγνωμοσύνη, ἡ συνείδησίς μου. Εὐχόμεθα δὲ νὰ παύσῃ ἡ πάλη αὕτη ἢ μεταξύ ἀξιολόγων ἀνθρώπων καὶ ἀγαθῶν φίλων μου, τῆς ὁποίας ἡ ἐξακολούθησις θὰ κάμῃ μόνον τὴν χαρὰν τῶν κακῶν ἀνθρώπων. Ὁ θυμὸς δὲν εἶναι οὔτε καλὸς σύμβουλος, οὔτε δίκαιος κριτής. Φίλε κ. Λασκαράτε, Σὲ διαβεβαιῶ διὰ τὸ ἀμετάβλητον τῆς ὑπολήψεως, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιλίας μου, τὴν ὁποίαν σοῦ ἔδειξα πάντοτε. Ὁ εἰλικρινὴς φίλος σου Μ. Ἰβλίου».¹³*

Ὁ Παναῆς δὲν ἀπάντησε προσωπικῶς, ἀλλὰ στὸ ἐπόμενο φύλλο τῆς Ἐγέρσεως, ἀριθ. 39, 19 Φεβρουαρίου 1894, σ. 4, στὰ «Διάφορα», δημοσιεύτηκε τὸ ἀκόλουθο κατευναστικὸ σημεῖωμα: «Κρίνομεν ὅπως περιττὸν νὰ βαρύνωμεν ἐπὶ πλεόν τοὺς ἀναγνώστας τῆς “Ἐγέρσεως” ἀσχολούμενοι περὶ τοῦ ὑβρίσαντος ἡμᾶς ἐν τῷ “Ἄστει”. Ἄλλως τε, διὰ τῆς ἀνταπαντήσεώς του τίθεται πῶς ἐν τέρμα εἰς τὸ ἀνιαρὸν ζήτημα, ὡς οἱ ἀναγνόντες ταύτην δύνανται εὐκόλως νὰ ἐννοήσωσιν. Ἐξ αὐτῆς ἐν μόνον μᾶς ἐλύπησεν, ἡ ὑπόμνησις ὅτι ὁ περὶ τὴν “Ἐγερσιν” ἀριθμὸς τῶν δημοκρατικῶν εἶναι ἐλάχιστος. Λέγομεν ὅτι τοῦτο μᾶς λυπεῖ, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀδικεῖ ἡμᾶς καθόλου. Ἐπεθυμοῦμεν βεβαίως ἡ ἀγωνιζομένη κατὰ τῆς ἐξαχρειώσεως καὶ ὑπὲρ τῆς προόδου φάλαγγ νὰ ἦναι πυκνωτέρα· ἀλλ’ ὅπως δὴποτε, ἐν τῷ μικρῷ ἡμῶν ἀριθμῷ αἰσθανόμεθα ἀρκετὰ τὴν ἰσχὴν τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀληθείας».

Ὁ Λασκαράτος ἐξέδωσε δύο ἀκόμη τεύχη τοῦ Ἄλφρου ἐναντίον τῶν «Ἐγέρτων», τοὺς ὁποίους θεωρεῖ ἀναρχικοὺς (ἀριθ. 49, γρ. 51, 28 Φε-

13. Βλ. Ἀριστείδη Ρουχωτᾶ, *Τὰ Ἄπαντα Μικέλη Ἰβλίου*, Ἀθήναι 1976, σ. 182.

βρουαρίου 1894, και ἀριθ. 50, γρ. 52, 7 Μαρτίου 1894), ἀλλὰ ἡ Ἔγερσις δὲν ἀπάντησε, καὶ ἔτσι τὸ ζήτημα ἔληξε. Χαρακτηριστικὰ πάντως εἶναι ὅσα γράφει γιὰ τὸν Πανᾶ καὶ τοὺς «Ἐγέρτες» στὸ ἀριθ. 50 (γρ. 52), 7 Μαρτίου 1894 τοῦ *Λύχνου*. Παρὰ τὶς προκλήσεις τοῦ «τ' ἀνθρωπάρια τοῦτα» δὲν τολμοῦν «ν' ἀνοίξουν τὸ βρομόστομά τους» ἐναντίον τοῦ. «Φανερόν ἀκόμη ὅτι καὶ ὁ κ. Πανᾶς τοὺς ἀρνεῖται νὰ ἔξακολουθήσῃ περριτέρω τὴν σύνταξιν τῶν ἀτιμασιῶν τους κατὰ τῶν ἐντίμων οἰκογενειῶν τοῦ τόπου. Μὰ τόσο μόνον, κ. Πανᾶ, δὲ δικαίει. Παραίτησε ἐξολοκλήρου τὴ σύνταξιν μιᾶς ἐφημερίδος, ἡ κακοήθεια τῆς ὁποίας εἶναι ἡδὴ ἀνυπόφερτη» κτλ. Καὶ παρακάτω: «Οἱ Ἐγέρτες μας λέγονται δημοκρατικοί· ἀλλὰ, ἡ κακόγνωμη ἐκείνη τριανδρία, κρύπτει ἀναρχικὰς ἐπιθυμίας. Φίλοι τοῦ κακοῦ, ἐπιδιώκουν τὴν ἀναρχίαν, καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν τῆς κοινωνίας. Μὴν ξεγνοιάσετε [...]. Ὅταν αἰσθανθεῖτε τὴ δυναμίτιδά τους ἀκουκάτου στὰ σπῆτια σας, τότε θέλει ἄθυμηθεῖτε τὰ λόγια μου· μὰ τότε θέλει εἶναι λόγια ἑρασμαμένα, χωρὶς ν' ἀφήσαν ὠφέλειαν».¹⁴

Ἡ σύγκρουση τοῦ Λασκαράτου μὲ τὴν Ἔγερσιν ἀπασχόλησε καὶ τὸν σατιρικὸ τῆς Κεφαλονιάς Γεώργιο Μολφέτα (1871-1916), ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὰ ἐξῆς στὸ *Ζιζάνιον* τοῦ Ἀργοστολιοῦ, ἀριθ. 28, 20 Φεβρουαρίου 1894:

ΕΓΕΡΤΟΛΑΣΚΑΡΑΤΟΜΑΧΙΑ

Ἐπὶ τὸν ἄνω τίτλον παριστάνεται κατ' αὐτὰς νοστιμώτατον κωμικοτραγικὸν καὶ λίαν συγκινητικὸν δράμα, διηρημένον εἰς πράξεις ἀπειροῦς καὶ σκηναὶς πολυαρίθμους.

Ὁ θίασος ἐπὶ τοῦ ὁποίου παριστάνεται εἶναι πολὺ λαμπρῶς κατηρητισμένος, τὰ δὲ πρόσωπα τὰ ἀποτελοῦντα τὸν θίασον, ἐξοχότητες εἰς τὸ εἶδος των.

Ἐν τῷ δράματι καταφαίνεται κατὰ μείζονα μὲν λόγον τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἐν Κεφαλληνίᾳ δημοκρατικοῦ στοιχείου, ἀκολούθως τὰ θαύματα τῆς προόδου τοῦ ἀλληλοῦβρίζεσθαι, καὶ τρίτον, τὸ ἐν γένει μεγάλθμον τοῦ Κεφαλλῆνος.

Πρᾶξις πρώτη.— Ὁ γέρον ποιητῆς¹⁵ θανατουργεῖ ἐν τῷ πεζῷ, ἔμ-

14. Γιὰ τὴν ἐφημ. Ἔγερσις καὶ τὴ σύγκρουσίν της μὲ τὸν Ἀνδρέα Λασκαράτο βλ. Ἐρασμίας-Λουῆζας Σταυροπούλου, *Παναγιώτης Πανᾶς (1832-1896)*, ἓνας ριζοσπάστης ρομαντικός, ὁ.π., σ. 154-158.

15. Εἶναι ὁ Ἀνδρέας Λασκαράτος.

πνευσθείς ὑπὸ τοῦ ἀέρος τοῦ ἰσπεφοῦς ἄστεως.¹⁶ Πρωταγωνιστεῖ καὶ ἐν τῇ ποιητικῇ παραφορᾷ του διεγείρει τὴν Ἔγερσιν.

Πρῶξις δευτέρα.— Ἐπέμβασις τοῦ δημοκρατικοῦ στοιχείου. Ἡ Ἔγερσις ὀπίπτει τὸ προσωπεῖον. Ὁ Μικελάκης εἰς ἐνέργειαν.¹⁷ Ὁ Θρασύβουλος κυριολεκτικῶς ἀνάβει, καὶ ἐπὶ τέλους ξεφανλίζεται ὁ μακαρία τῇ λήξει Δρακόπουλος.¹⁸

Πρῶξις τρίτη.— Σχέδια περὶ ἀποστομώσεως τοῦ πρωταγωνιστοῦ. Διασπορὰ ἀνοικτῆς ἐπιστολῆς ξεφανλίζουσης τὸν ξεφανλίζοντα.¹⁹ Φιλόστοργος υἱὸς προθυμοποιεῖται νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν πατέρα του. Ὁ Θρασύβουλος ἀποκαλεῖται δειλός,²⁰ καὶ ὁ ἔμπορος κ. Τζιρόλιας ἐπωφελούμενος τῆς περιστάσεως ἐκθέτει εἰς τὴν μύστρα του διάφορα εἶδη ἀγγλικῶν περιστροφῶν.

Πρῶξις τετάρτη.— Ὁ κ. Λασκαράτος δι' ἀνταπαντήσεώς του²¹ ἀρνεῖται τοῦ νὰ λέγεται πλέον δημοκράτης, καίτοι γεννημένος φύσει τοιοῦτος, πλαγιωτάτῳ δὲ τῷ τρόπῳ ὑποδεικνύει τὰ εἶδη τοῦ ἀναρχισμοῦ Βιενερατισμοῦ²² (τὰ ὅποια ὅλα ἀνεξαιρέτως φοβεῖται).

Πρῶξις πέμπτη.— Ἐξόφλησις λογαριασμῶν (μὲ τὸ 99 τοῖς ἑκατόν). Ὁ Θρασύβουλος ζητεῖ νὰ ξεφορτωθῇ δύο, ὡς ὁ Θρασύβουλος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τριάκοντα,²³ πολεμῶν μὲ... φόλες.

(Δυστυχῶς ἔπεται καὶ συνέχεια).

Ἄλλὰ συνέχεια δὲν ἐδόθηκε.

16. Ὑπαινιγμὸς γιὰ τὸ γράμμα του στὴν ἐφημ. Ἄστν Ἀθηνῶν, 3 Φεβρ. 1894.

17. Εἶναι ὁ ποιητὴς Μικέλῆς Ἀβλιγος (1844-1917)· στὴν Κεφαλονιά τὸν ἔλεγον «Μικελάκη». Ὁ Λασκαράτος τὸν θεώρησε συνυπεύθυνον στὴν ἀρθρογραφία τῆς Ἐγέρσεως ἐναντίον του (ἐννοοῦσε τὴν τριάδα Παναγιώτης Πανᾶς, Θρασύβουλος Μομφερράτος καὶ Μικέλῆς Ἀβλιγος), ἀλλὰ εἶδαμε ὅτι ὁ τελευταῖος τὸν διαβεβαίωσε μὲ γράμμα του ὅτι δὲν ἔλαβε μέρος.

18. Εἶναι ὁ Γεράσιμος Π. Δρακόπουλος († 13 Ἰανουαρίου 1894).

19. Δὲν ξέρω τί ὑπαινίσσεται.

20. Εἶναι ὁ Θρασύβουλος Ἀνδρέα Μομφερράτος, ποῦ ὁ Λασκαράτος ὑβριστικὰ τὸν ἀποκαλοῦσε Θρασύδειλο.

21. Ἐννοεῖ τὸ Λίχνο, ἀριθ. 48 (γρ. 50), 20 Φεβρουαρίου 1894.

22. Ἐννοεῖ τὸ κόμμα τοῦ δημάρχου Ἀργοστολίου Παναγῆ Κ. Βιενεράτου, ποῦ ὁ κόσμος τὸ ὀνόμαζε «Μαύρη Μοῦρα» καὶ ὁ Λασκαράτος τὸ θεωροῦσε ἀναρχικό.

23. Ἐννοεῖ τοὺς Τριάκοντα τυράννους τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν (404) καὶ τὴν κατάλυψη τῆς τυραννίας τους ἀπὸ τὸν Θρασύβουλο (403).

β) Σύγκρουση με τὸ Λόγο τοῦ Ἀπόστολου Μακράκη (1896)

Ἐο ἀριθ. 51 (γρ. 53) τοῦ *Λύχνου* ἐξακολουθεῖ νὰ τιτλοφορεῖται «ἐφημερίδα οἰκογενειακὴ καὶ οὐσιωδῶς ἀνταναρχικὴ», ἀλλὰ δὲν ἔχει καμία σχέση με τοὺς «ἀναρχικοὺς» ποὺ εἶδαμε προηγουμένως. Βγῆκε δύο χρόνια μετὰ τὸν ἀριθ. 50 (γρ. 52), τὴς Ἀπόκριες τοῦ 1896, καὶ σ' αὐτὸν ὁ Λασκαράτος ἐπιτίθεται στὸ φανατικὸ θεολόγο Ἀπόστολο Μακράκη (1831-1905),²⁴ γιὰ νὰ ὑπερασπίσει τὴ μνήμη τοῦ μητροπολίτη Ἀθηνῶν Γερμανοῦ Καλλιγᾶ (1844-1896), ποὺ τὸν ἐκτιμοῦσε πολὺ.²⁵

Ὁ Γερμανὸς Καλλιγᾶς, ἀρχιεπίσκοπος Κεφαλληνίας καὶ κατόπιν μητροπολίτης Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸ 1889, πέθανε ξαφνικὰ στὴς 18 Ἰανουαρίου 1896. Ὁ Ἀπόστολος Μακράκης, πολέμιος τοῦ Καλλιγᾶ, ἀμέσως μετὰ τὸ θάνατό του καὶ παρὰ τὴ γενικὴ ἀναγνώριση τοῦ ἔργου του, ἐδημοσίευσε δριμύτατο ἄρθρο, πραγματικὸ λίβελο γιὰ τὴ μνήμη του, στὴν ἐφημερίδα τοῦ *Λόγος*, με τίτλο «Ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀποθανόντος Μητροπολίτου Ἀθηνῶν Γερμανοῦ Καλλιγᾶ». ²⁶ Παραθέτω ἀπὸ αὐτὸ μερικὰ χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα:

Κατεχόμενος οὗτος ὑπὸ σφοδρᾶς φιλοδοξίας ἐξεδήλωσεν ὡς μητροπολίτης τάσεις δεσποτικὰς καὶ αὐθαιρέτους καὶ ὄλως παπικὰς τὰ πάντα θελήσας νὰ καθυποτάξῃ εἰς τὴν αὐθαίρετον γνώμην του, ἐφ' ᾧ καὶ πολλῶν

24. Γιὰ τὸν Ἀπόστολο Μακράκη βλ. Δημ. Σ. Μπαλάνου, Ὁ Ἀπόστολος Μακράκης, Θεσσαλονίκη 1920 (ἀνατύπωση ἀπὸ τὸ περ. *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς*, τόμ. Δ', 1920, σ. 65-112). (Τὸν θεωρεῖ φανατικόν, ὀπισθοδρομικὸν καὶ θρησκόληπτον). Ἐπίσης: Ἐκ τῶν καταλοίπων Χρυσοστόμου Α. Παπαδοπούλου, Ἀπόστολος Μακράκης κτλ., ἐπιμέλεια Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, ἐν Ἀθήναις 1939 (σ. 6-7 ἢ ἔως τότε βιβλιογραφία). Ἰω. Ν. Καρμίρη, «Μακράκης Ἀπόστολος», *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια*, τόμ. 8 (1966), στήλη 514-517.

25. Γιὰ τὸ Γερμανὸν Καλλιγᾶ βλ. Νικ. Α. Φορόπουλου, «Γερμανὸς Καλλιγᾶς», *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια*, τόμ. 4 (1964), στήλη 397-399. Ἰωάννου Χρ. Κωνσταντινίδη, «Γερμανὸς Καλλιγᾶς, Μητροπολίτης Ἀθηνῶν (1889-1896)», περ. *Θεολογία*, τόμ. 41 (1970), σ. 669-689. Νικολάου Β. Μεταξῆ, Ὁ Μητροπολίτης Ἀθηνῶν Γερμανὸς Καλλιγᾶς (1844-1896), ἔκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1972. Γιὰ τὴ φιλία του μετὰ τὸ Λασκαράτο βλ. Ἀρχιμανδρίτου Ἀνθίμου Δ. Ρούσσα, *Γερμανὸς Καλλιγᾶς, Μητροπολίτης Ἀθηνῶν 1889-1896, ἐκ τῶν καταλοίπων αὐτοῦ*, Ἀθῆναι 1973, ὅπου, σ. 18-22, καὶ δύο ἐπιστολὲς τοῦ Λασκαράτου πρὸς τὸν Καλλιγᾶ μετὰ τὰ ἀυτογράφα τους.

26. Ὁ Δημ. Σ. Μπαλάνος, ὁ.π., σ. 40, σημ. 2, γράφει ὅτι «μεταξὺ ἄλλων ὁ Μακράκης δριμύτως ἐπολέμησε τὸν βέκτην Μητροπολίτην Ἀθηνῶν ἀίδιμον Γερμανόν» στοὺς ἀριθμοὺς 803, 833, 844, 853 καὶ «ἐπὶ τῷ θανάτῳ του» 1143 τοῦ *Λόγος* του.

πολλάκις σκανδάλων ἐγένετο αἴτιος. Θυμώδης καὶ ὀργίλος μέχρι παραφορᾶς, ἐπράττε κατὰ δόξαν καὶ ἰδίαν ἀρέσκειαν, τὰ πάντα θυσιάζων εἰς τὴν ἀυταρέσκειάν του [...].

Πνευματικός ἄνθρωπος δὲν ἦτο ὁ Γερμανός, οὐδὲ περὶ οὐσιαστικῆς ἀρετῆς ἐφρόντιζεν· ἦτο ἄνθρωπος τῶν ἐπιδείξεων, τῆς λεγομένης ρεκλάμας, καὶ τῆς φαινομένης ἀρετῆς. Τὰ ἔργα του ἦσαν μεγάλων οἰκοδομαῖ καὶ ναῶν διακοσμήσεις χειροποιήτων, καὶ φροντίδες εἰς ἐκμίσθωσιν τοῦ κλήρου καὶ ὑλικὴν τούτου ἀποκατάστασιν, ἀλλ' ἀπὸ πνεύματος ἐπιδεικτικῆ καὶ οὐχὶ ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν εἰλικρινοῦς[...].

Φατριαστικώτατος εἰς ἄκρον ὁ Γερμανός ἔθνε τῇ πολιτικῇ, καὶ καθυπέταξε τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὰς διαθέσεις τῶν πολιτικῶν, ὧν ἐξετέλει τὰς θελήσεις πειθηρίως. Τυραννικός εἰς τοὺς ὑπ' αὐτόν, ἦτο κολακιστάτος καὶ δουλικώτατος εἰς τοὺς ἰσχυροὺς τῆς ἡμέρας, ἐν ὥρᾳ δὲ λειτουργίας ὕβριζε τοὺς ἱερεῖς, καὶ ἐροῦπιζεν ἄλλοτε ὑπὸ θυμοῦ καταλαμβάνομενος εἰς βαθμὸν τοιοῦτον, ὥστε δὲν ἐνεθυμείτο κατόπιν ὅτι ὕβρισεν ἀσυστόλως καὶ διὰ φράσεων ἠκιστα εὐπρεπῶν ἱερεῖς ἐν ὥρᾳ λειτουργίας! κτλ. κτλ.²⁷

Ὁ Λασκαράτος, παρὰ τὰ 85 του χρόνια, ἀγανακτισμένος γιὰ τὴν πράξιν αὐτῆ τοῦ Μακράκη, μὲ τὸν ὁποῖον ἄλλωστε καὶ σὲ παλαιότερα χρόνια εἶχε συγκρουσθεῖ,²⁸ ἐτύπωσε τὸν ἀριθ. 51 (γρ. 53) τοῦ *Λύχνου* του, γιὰ νὰ

27. Βλ. ἐφημ. *Λόγος*, ἀριθ. 1143, 27 Ἰανουαρίου 1896, σ. 3-4. Ὁ πλήρης τίτλος τῆς ἐφημερίδας αὐτῆς εἶναι: «*Λόγος*, ἐφημερίς τῶν ἀρχῶν τοῦ ἰσοθέου Λόγου βασιτάζουσα τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς αὐτοῦ ὄνομα ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων υἱῶν τε Ἰσραὴλ. Ἐκδίδεται κατὰ Σάββατον. Διευθυντής Σ. Δ. Φιλάρτος. Συντάκτης Α. Μακράκης». Εὐχαριστῶ θερμότατα τὸν ἀρχιμανδρίτη Δανιὴλ Γ. Ἀεράκη, στὴ βιβλιοθήκη τοῦ ὁποίου εἶδα τὸν ἄλλως δυσεῦρετο *Λόγο* τοῦ 1896.

28. Μὲ τὸν Ἀπόστολο Μακράκη ὁ Λασκαράτος εἶχε συγκρουσθεῖ πολλές φορές. Τὸ 1868, ὅταν ἐκδόθηκε ἡ *Ἀπόκρισή* του εἰς τὸν *Ἀφορισμὸν τοῦ Κλήρου τῆς Κεφαλονιάς τῶν 1856*, Κεφαλληνία, τύποις «Ἡ Πρόοδος», 1867 (καὶ στὸ ἐξώφυλλο: εἰς τὸν *Ἀφορισμὸν* καὶ 1868), ὁ Μακράκης ἐδημοσίευσε δριμύτατη κριτικὴ στὸ *Λόγο* του, ἀριθ. 10, 4/16 Μαΐου 1868, καὶ ὁ Λασκαράτος ἀπάντησε μὲ τὸ *Λύχνου* του, ἀριθ. 46, 21 Μαΐου 1868 ἔ.ν. (ἔπου καὶ τὸ σονέτο του: «Ἡ Συνοδικο-Μακρακικὴ ἢ Μακρακικο-Συνοδικὴ ΑΦΟΜΟΙΩΣΗ») καὶ ἀριθ. 47, 10 Ἰουνίου 1868 ἔ.ν. (= *Ἀπαντα*, τόμ. Γ', 1959, σ. 420-428). Τὸ 1871 ἔγραψε καὶ τὸ σονέτο «Τὸ Συνοδικὸ-Μακρακικὸ ἢ Μακρακικὸ-Συνοδικὸ Διαζύγιον». Τὸ πρῶτο σονέτο ἀπηχεῖ τις ἀγαθὰς σχέσεις τοῦ Μακράκη μὲ τὴν Ἱερά Σύνοδο, ὅταν ἐκείνη τὸ 1868 μὲ ἰδιαίτερη ἐγκύκλιό της ἐσύστησε τὸ *Λόγο* του στὸ χριστεπώνυμο ποιμνιο ὡς σύμφωνον μὲ τὴ χριστιανικὴ διδασκαλία (βλ. *Λόγος*, ἀριθ. 1, 2 Μαρτίου 1868)· τὸ δεύτερο ἀπηχεῖ τὴ ρήξιν τῆς Συνόδου μὲ τὸ Μακράκη, ὅταν ἐκείνη μὲ νέα ἐγκύκλιο, τῆς 10 Μαρτίου 1871, ἀποδοκίμασε τὸ *Λόγο*, διότι παρεξέκλινε ἀπὸ τὸν προορισμὸ του. Βλ. γι' αὐτὰ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, *Ἀπόστολος Μακράκης* κτλ., ὁ.π., σ. 62 καὶ 68. Τὰ δύο αὐτὰ σονέτα δημο-

υπερασπίσει τὴ μνήμη τοῦ φίλου καὶ συμπολίτη του Γερμανοῦ Καλλιγιᾶ. Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς ἔχει, καθὼς εἶπαμε, χρονολογία «5 Ἰανουαρίου 1896», ἀλλὰ στὸ ἀντίτυπο ποὺ βρίσκεται στὰ χέρια μου διαγράφεται μὲ μπλὲ μολύβι τῆς ἐποχῆς τὸ «5 Ἰανουαρίου» καὶ μένει μόνο τὸ 1896. Φαίνεται ὅτι ἔγινε λάθος κατὰ τὴν ἐκτύπωση τοῦ τεύχους αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴ χρονολογία, ἀφοῦ ὁ θάνατος τοῦ Καλλιγιᾶ ἔγινε στὶς 18 Ἰανουαρίου 1896 καὶ τὸ ἄρθρο τοῦ Λόγου δημοσιεύτηκε στὶς 27 Ἰανουαρίου 1896. Ἄλλωστε ὁ Λασκαράτος εἰρωνευόμενος τὸ Μακράκη τοῦ λέει «Ἐλα τώρα ποῦναι ἀκόμη καρναβάλι» κτλ., καὶ φυσικὰ καρναβάλι δὲν μπορεῖ νὰ ἦταν στὶς 5 Ἰανουαρίου.

Ἡ ἐπίθεση τοῦ Λασκαράτου ἐναντίον τοῦ Μακράκη εἶναι σφοδρὴ καὶ ἡ υπεράσπιση τῆς μνήμης τοῦ Καλλιγιᾶ γενναία. Στὸ ἴδιο τεῦχος δημοσιεύονται καὶ δύο σονέτα τοῦ Λασκαράτου γιὰ τὸ Μακράκη: τὸ ἓνα ἔχει τίτλο «Πρὸς τὸν φιλόσοφον τῶν ἡμερῶν μας, φιλόσοφον νέον καὶ πρωτότυπον,

---

σιεῦτηκαν κατόπιν στὰ *Στιχογραφήματα Διάφορα* τοῦ Λασκαράτου, ἐν *Κεφαλληνία* 1872, σ. 174-175, μὲ μικρὴ ἀλλαγὴ τοῦ τίτλου στὸ πρῶτο, ποὺ τότε ἔγινε «Τὸ Συνοδικὸ-Μακρᾶκικὸ ἢ Μακρᾶκικὸ-Συνοδικὸ Συνοικέσιον» (= *Ἄπαντα*, τόμ. Β', 1959, σ. 490-491).

Τὸ 1885 ἔγινε πάλι σφοδρὴ σύγκρουση τοῦ Λασκαράτου μὲ τὸν Μακράκη, μὲ ἀφορμὴ τότε τὸ φυλλάδιο τοῦ πρώτου *Περὶ τοῦ ἀπ' ἄμβωνος ἐπαγγέλματος*. Γιὰ ὅλα τὰ σχετικὰ βλ. Γιώργου Γ. Ἀλισανδράτου, «Τὸ φυλλάδιο τοῦ Λασκαράτου "Περὶ τοῦ ἀπ' ἄμβωνος ἐπαγγέλματος"», περ. *Νέα Ἑστία*, τόμ. 70 (1961), Χριστουγεννιάτικο τεῦχος ἀφιερωμένον στὸ Λασκαράτο, σ. 144-145, μὲ τὶς ἀντίστοιχες σημειώσεις στὶς σ. 146-147.

Τὸ 1887 ἔχομε νέα σύγκρουση, μὲ ἀφορμὴ τότε τὸ μητροπολίτη Γερμανὸ Καλλιγιᾶ. Βλ. Ἀωνόμως [= Διον. Γ. Κομποθέκρας], *Ὁ Λασκαράτος καὶ ὁ Γερμανὸς Καλλιγιᾶς* [φυλλάδιο τετρασέλιδο], «Ἐκ τοῦ *Νέου Κηρύγματος*, ἐν Ἀργοστολίῳ τῇ 14 Ἰανουαρίου 1887» καὶ *Νέον Κήρυγμα*, 5 Μαρτίου 1887 καὶ 24 Μαρτίου 1887. Ἐπίσης βλ. ἀρθρογραφία τοῦ Λασκαράτου κατὰ Μακράκη στὴν ἐφημ. *Λαὸς Κεφαλληνίας*, 5 Δεκεμ. 1886, 6 Φεβρ. 1887, 20 Φεβρ. 1887, 13 Μαρτίου 1887, 2 Ἀπριλίου 1887 κ.ἄ. (δὲν τὰ εἶδα). Ἐπίσης βλ. περ. *Ποιητικὸς Ἀθῶν Ζακύνθου*, ἀριθ. 36, 17 Μαΐου 1887, σ. 567, ὅπου τὸ ποίημα τοῦ Λασκαράτου «Κατήχηση. Διὰ τοὺς βουλομένους Μακρᾶκακεῦεν ἐν τῷ Κόσμῳ τούτῳ. (Ἀφιερώνεται εἰς τὸν κ. Μακράκη)» (= *Ἄπαντα*, τόμ. Γ', 1959, σ. 95: «Καυμμένη ἐπιτήδευμα ἢ θρησκεία»).

Σημειῶνω ἐδῶ ὅτι τὸ 1883 δημοσιεύτηκε στὴν Κεφαλονιά μονόφυλλο, 193×294 χιλ., μὲ ἀκροστιχίδα «Ἀπόστολος Μακράκης» τοῦ Ἐπαμεινώνδα Γ. Ἄννιου, ποὺ ἔχει τίτλο *Ἐπαῖνος Α. Μακράκη καὶ χρονολογία* «Ἐν Ἀργοστολίῳ, τῇ 16 Μαρτίου 1883». Στὸ τέλος ὑπάρχει ἡ φράση «Τυποῦται ζήλω τῶν ἐν Κεφαλληνίᾳ Χριστοκρατῶν». Κοργιαλένειος Βιβλιοθήκη Ἀργοστολίου, Διάφορα III (καὶ φωτοαντίγραφο στὴ συλλογὴ Γιώργου Γ. Ἀλισανδράτου).

οὗ ὅμοιος οὐκ ἔστι ἐν πάσῃ τῇ Γῆ. — Ἰδὲ Κήρυγμα 18 Δεκεμβρίου 1886»²⁹ καὶ τὸ ἄλλο «Ὁ Διάλογος ὑπὲρ τοῦ Μακράκη».³⁰ Στὸ τέλος, σ. 387-388, διατυπώνονται ἀπόψεις τοῦ ποιητῆ γιὰ τὴν Ἐκκλησία, ποὺ ἀπὸ «Σεβαστὴ Συνήθεια» καὶ «Σεβαστὸ τίποτε» ποὺ ἔχει καταστήσει, «ἔχει χρεῖα ἀναμορφώσεως», μὲ ἱεράρχες «τῶν ὁποίων τὸ πνεῦμα νὰ ἀναπτύχθηκε, ὄχι πλέον στὲς γελοῖες πρόληψεις τῆς ἀνθρωπομόρφου ὕλης, ἀλλὰ εἰς τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς τὲς ἠθικοκοινωνικὰς χρεῖες τῶν ἀνθρώπων».

Ἐδῶ τελειώνει καὶ ἡ τρίτη αὐτῆ περίοδος τοῦ *Λύχνου* — στή σ. 388. Ἄγνωστο ἂν βγῆκαν καὶ ἄλλα τεύχη ἀργότερα, ποὺ δὲν τὰ ξέρουμε. Ἄλλὰ ἡ τελευταία φράση τοῦ Λασκαράτου «Ἄν χρειασθῆ, ἔξαναρχόμεθα εἰς τὸ προκείμενον τοῦτο» (σ. 388) μὲ κάνει νὰ πιστεύω ὅτι δὲν εἶχε ὑπόψιν του νὰ δημοσιεύσει ἄλλο τεύχος — καὶ ἀσφαλῶς δὲν ἐδημοσίευσε.

γ) Συμπέρασμα

Ἡ ἐπίθεση τοῦ Λασκαράτου κατὰ τῶν δημοκρατικῶν τῆς *Ἐγέρσεως* ὀφείλεται μᾶλλον σὲ προσωπικοὺς λόγους. Παρ' ὅλο ποὺ ὀνόμαζε τὸ *Λύχνου* τῆς περιόδου αὐτῆς «ἐφημερίδα οὐσιωδῶς ἀνταρχικῆ» καὶ παρ' ὅλο τὸ πύρινο κείμενό του στὸν ἀριθ. 48 (γρ. 50) κατὰ τοῦ ἀναρχισμοῦ, δὲ νομίζω ὅτι ἀντιμετώπισε συστηματικότερα τοὺς σοσιαλίζοντες δημοκρατικοὺς καὶ τοὺς «ἀναρχικοὺς» τῆς ἐποχῆς του· ἀπόδειξη ὅτι, μετὰ τὴ σιωπὴ τῆς *Ἐγέρσεως* γιὰ τὰ ἄρθρα τῶν ἀριθμῶν 49 (γρ. 51) καὶ 50 (γρ. 52) τοῦ *Λύχνου*, ὁ ἴδιος ἐσιώπησε.

Ἐντούτοις ἡ περίπτωση αὐτῆ μᾶς ἐπιβεβαιώνει τὴ γενικότερη εἰκόνα ποὺ παρουσιάζει ἡ ἀντιφατικὴ προσωπικότητά τοῦ Λασκαράτου· ὅτι δηλ. ὁ φανατικὸς καὶ σὲ πολλὰ ἀπροσάρμοστος ἰδεολόγος, ποὺ σὲ παλαιότερα χρόνια εἶχε παρεξήγησει ἢ δὲν εἶχε καταλάβει τὴν ἰδεολογία τῶν φιλελευθέρων (βλ. τὸ στιχοῦργημά του «Ἡ Βάρκα Κανονιέρα ἢ Ἡ Φιλελευθερία Κεφαλονίτισσα») καὶ τὸν ἐνωτικὸ ἀγῶνα τῶν ριζοσπαστῶν (βλ. τὰ *Μυστήρια τῆς Κεφαλονιάς*, τὸ τρίτο μέρος), οὔτε στὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἦταν δυνατὸ νὰ καταλάβει τίς νέες κοινωνικὲς ἀνησυχίες, ποὺ μιὰ ἐκδήλωσή τους ἦταν καὶ ἡ *Ἐγερσις* Ἀργοστολίου. Ὁ Λασκαράτος τόσο στὶς πολι-

29. Ἀναδημοσιεύεται στὰ *Ἄπαντα*, τόμ. Γ' 1959, σ. 95-96 («Μακράκη μου, σοῦ εὐχομαι κορόνα/σοφοῦ, αἰρεσιάρχου, διδασκάλου»).

30. Ἀναδημοσιεύεται στὰ *Ἄπαντα*, τόμ. Γ', 1959, σ. 105 («Ἐἶπε ὁ Διάλογος μὲ φερά»).

πικρές όσο και στις κοινωνικές του αντιλήψεις και προσπάθειες έμεινε πάντοτε συντηρητικός. Μόνο στα θέματα τῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρξε ἀνανεωτικὸς καὶ φωτισμένος. Ἦταν αὐτὸ ἡ μεγάλη ἀντίφαση τῆς ζωῆς του.

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Παρακάτω ἀναδημοσιεύονται τὰ τέσσερα τεύχη τοῦ *Λύχνου*, γιὰ τὰ ὁποῖα ἔγινε λόγος παραπάνω. Τὰ κείμενα ἀναδημοσιεύονται αὐτούσια, μὲ τις ἀκόλουθες ἴσως μικρὲς ἐπεμβάσεις: α) διορθώνονται οἱ μεγάλες ἀνορθογραφίες τοῦ Λασκαράτου ἢ τοῦ τυπογράφου, π.χ. *νὰ σκευθοῦνε, γράφημο, ἀνδρία, ἀδράνια, ὑπερίφανος, λεοφόρος, πρόλειψες, ἀμόφορα κ.ἄ.* β) τονίζονται μὲ ὀξεῖα τὸ ἀναφορικὸ πὸν καὶ τὸ εἰδικὸ πῶς· γ) διορθώνεται σιωπηρῶς ἡ στίξη σὲ ὀρισμένα σημεῖα. Ἐπίσης σὲ ἰδιαίτερα σχόλια ἐρμηνεύονται ἅλες οἱ ἰδιωματικὲς λέξεις τοῦ Λασκαράτου καὶ δίδονται σύντομες πληροφορίες γιὰ ὅσα πρόσωπα καὶ πράγματα δὲν ἔγινε ἤδη λόγος.

ἽΟ Λύχνος

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ
ΚΑΙ ΟΥΣΙΩΔΩΣ ΑΝΤΑΝΑΡΧΙΚΗ

ΚΕΦΑΛΗΝΙΑ 20 Φεβρουαρίου 1894. ἸΑριθ. 48.

Ἡ ἐφημερίδα μου τούτη δὲν θέλει ἔχει συνδρομητάς. Ἀλλὰ κάθε φρόνιμος οἰκογενειάρχης προσκαλεῖται νὰν τὴν ἀγοράξῃ κάθε πὸν ἔβγαίνει, γιὰ νὰ βοηθήσῃ μὲ τὴ δεκάρα του νὰ ἐλευθερώσωμε τὸν τόπο μας ἀπὸ τὸ φοβερὸ θηρίο τῆς ἀναρχίας, τὸ ὁποῖο φοβερίζει νὰ μᾶς καταστρέψῃ. Θέλει δὲ τὴν παύσουμε τὴν ἐφημερίδα τούτη, μόλις οἱ ἀναρχικοὶ μας παύσουνε νὰ ὑπάρχουνε στὴ δημοσιότητα.

Σκεφθεῖτε καλᾶ. Δὲν εἶμαι πλούσιος, γιὰ νὰ δημοσιογράφω μὲ ἔξοδά μου, καὶ νὰ μοιράζω χάρισμα. Ἄν σεῖς δὲν μὲ βοηθήσετε στὸν ἀγῶνα πὸν ἔμπαίνω, τραβιῶμαι, καὶ σᾶς ἀφίνω μὲ τὸ θηρίο κατὰμουτρα

Κεφαλονῆτες — Ὁ ἀναρχικισμὸς ὁποῦ σήμερα κάνει θραύση μέσα στὴν Ἐδρώπη, ἔθριψε τὸ σπόρο του καὶ στὴν πατρίδα μας τὴν Κεφαλονιά, στὸ ἸΑργοστόλι. Ἡ ἀπαίσια τούτη σπορά, πὸν δὲν ἀναγνωρίζει Κυβέρνηση, ἀλλὰ ὅ π ο ι ο ς ἔ χ ε ι γ ρ ὀ θ ο, τ ρ ὠ ε ι π ε π ὀ ν ι, εἶναι τούτην τὴν στιγμὴν εἰς τὸ σπορικὸ εἶναι τῆς,³¹ ἀκολούθως μᾶς εἶναι εὔκολο νὰν τὴν

31. εἰς τὸ σπορικὸ εἶναι τῆς = στὴν κατάστασι τοῦ σπόρου, στὴν ἀρχὴ τῆς.

πνίξωμε. Ἄλλ' ἂν τὴν παραβλέψωμε καὶ τὴν ἀφήσωμε ν' ἀξήγη, τότε δὲν θὰν ἠμπορέσωμε πλέον νὰν τῆς ἀνθέξωμε, καὶ θὰ κάμη ἀνυπόφερτη τὴν ἔπαρξή μας. Γιὰ τὴν ὥρα περιορίζονται οἱ ἀναρχικοὶ μας τοῦτοι εἰς τὸ νὰ ὀίγοννε βόμβες ἀπὸ βροισιές καὶ ἀτιμασίεις εἰς τοὺς καλιήτερονς τῆς κοινοῖας, διὰ νὰ καθιδούσουν' ἔτσι τὴν τρομοκρατίαν τους. Ἄλλ' ἂν τοὺς ἀφήσωμε νὰ προοδέφουνε, νὰ δυναμώσουνε, θὰ μᾶς ὀίγοννε βόμβες ἀπὸ δυναμίτιδα.

Προσκαλῶ ὅθεν τοὺς φρονίμους οἰκογενειάρχους νὰ σκεφθοῖνε τὸν κίνδυνον ὁποῦ τρέχομε.³² Τοῦτοι εἶναι ἐχθροὶ κάθε καλοῦ, καὶ μόνον φίλοι καὶ ὑποστηριχταὶ τῆς χοντροειδότητος, τῆς χυδαιότητος, καὶ τῆς φανλοῦτητος· εἶναι οἱ συνεχισταὶ ἐκεῖνων ὁποῦ ἀνωμόως, τώρα χρόνους, ἐγράφανε ἀτιμες προσβολές ἐναντίον εἰς τὲς οἰκογένειες: εἶναι ἀπαισίοι ἄνθρωποι, τῶν ὁποίων ὁ λάρρυγγας εἶναι χρεία νὰ κλείσῃ, καὶ πρέπει νὰ κλείσῃ.

Μὴν ἀγοράζετε τὰ φύλλα τους, διὰ νὰ μὴν τοὺς ἐμψυχώνετε. Ὅσοι δὲ ἐγελασθήκατε καὶ ἐγίνετε συνδρομηταὶ τους, ἐπιστρέφετέ τους τὰ φύλλα τους, ὡς ἀπαράδεχτα. Ἔτσι, θέλει τοὺς περιορίσετε σὲ μόνον τὸ κόμμα τους· τὸ ὁποῖον, ἀγκαλᾶ καὶ³³ πλούσιον, ἐπειδὴ τοῦ Δημοτικοῦ Ταμείου,³⁴ θὰν ἔχη πάντα τὴν ἀπέχθεια τῆς Δημόσιας Γνώμης, ἢ ὁποῖα, ἐπὶ τέλους, θέλει τοὺς ὑποχρεώσει νὰ ἡσυχάσουνε.

Κινηθεῖτε πρὸς ὑπεράσπισίν σας, ἕως ὅτου εἴσθε ἀκόμη ἐν καιρῷ. Ἐπειτα θὰν ἦναι πάρ' ἀογᾶ· καὶ θὰ μετανοήσετε.

ΑΝΑ. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ

Καὶ σὺ, Πανᾶ! Καὶ σὺ, Βροῦτε!³⁵

Ἔως τώρα τὸ ἐπίστευα πὸν μὸν ἐλεγόσουνε ἀμέτοχος εἰς τὸ γράψιμο τῆς «Ἐγέρσεως». Μὰ σήμερα ὁ προῖστάμενός σου Θρασύδειλος κ. Μομφεράτος,³⁶ μετὴν ἐξόφλησιν τοῦ λογαριασμοῦ τοῦ,³⁷ σὲ ἐξεφάλισε.

Ἡ ἐξόφληση ἐκεῖνη προδίδει χεῖρ ἀνίξερο νὰ γράφῃ. Ἀδύνατο λοιπὸν

32. τὸν κίνδυνον ὁποῦ τρέχομε = ... πὸν διατρέχομε.

33. ἀγκαλᾶ καί, ἐπίρ. = ἂν καί.

34. τοῦ Δημοτικοῦ Ταμείου· ὑπανηγμὸς γιὰ τὸ δῆμαρχο Παναγῆ Κ. Βενιεράτο.

35. Καὶ σὺ, Πανᾶ!· εἶναι ὁ λόγιος Παναγιώτης Πανᾶς (1832-1896).

36. Θρασύδειλος κ. Μομφεράτος· ὑβριστικὸς χαρακτηρισμὸς τοῦ Λασκαράτου γιὰ τὸ Θρασύβουλο Ἄνδρῆς Μομφεράτο.

37. Ἐξόφλησις λογαριασμοῦ· μονόφυλλο ἢ φυλλάδιον ἢ ἄρθρον, προφανῶς ὑβριστικὸν γιὰ τὸ Λασκαράτο· δὲν τὸ βρῆκα πουθενά.

να ἔγραφε αὐτὸς τὸν καταποντισμὸν ἐκεῖνον τῶν ὕβρεων ἐναντίον μου. Νὰν τὸν ἔγραφε ὁ Ἄβλυχος;³⁸ Ὁχι. Ὁ Ἄβλυχος ὑπαγορεύει, δὲν γράφει. Ὁ κῆρ Ἀνδρέας;³⁹ Μήτε. Ποιὸς ἄλλος λοιπὸν παρὰ ἐσὺν νὰ ἔγραφε τὸ τεράστιον ἐκεῖνο βρισολοῖ;⁴⁰ Κατὰ διαταγὴν τοὺς βέβαια σὺ τὸ ἔγραψες, ἀλλὰ σὺ τὸ ἔγραψες, τοῦλάχιστον ἕως ὅτου δὲν τὸ ἀρνεῖσαι εἰς τὴν Ἔγρησιν.

Μὰ ἔξερεις, φίλτατε Πανᾶ, ὁποῖαν προσωπικότητα συνεχίζεις ἐσὺ τῶρα στὸν τόπο μας; Ἄκουσε. — Ἐπὶ Ἀγγλων ἄλλοτε, ἦτον ἐδῶ μία γυναῖκα, τὴν ὁποῖαν πολλοὶ ἀκόμη θὰν ἐνθυμοῦνται. Ὅποιος ἤβλεπε, τῆς ἔδινε ἓνα σελίνι, καὶ τῆς ἔλεγε «νά, καὶ πῆαινε νὰ βροῖσης τὸν τάδε» κ' ἐκεῖνη ἔπερνε τὸ σελίνι, κ' ἐπῆαινε κ' ἐβρίζε! Ἐκεῖνη τὴν προσωπικότητα συνεχίζεις σὺ τῶρα.

Σὺ ὅμως εἶσαι ἄνθρωπος ἀνωτέρας περιωπῆς, καὶ γνωστῆς ἰκανότητος. Πῶς καταδέχεσαι νὰ δουλεύης ἀθρώπους κατώτερούς σου, καὶ σὲ τέτοιον ἐξευτελιστικὸν ἔργον; Πῶς ἠμπορεῖς νὰ δουλώνησαι σ' αὐτοὺς τόσον, ὥστε νὰ ὑποχρεώνησαι νὰ σηκώνης καὶ χέρι βέβηλον ἀπάνου σὲ παλαιὸν σου φίλον τὸν Ἀνδρέα Λασκαράτον, τὸν ὁποῖον γνωρίζεις, καὶ καλᾶ γνωρίζεις, ὡς ἀνάξιον ὕβρεων; Ἐνας ἄνθρωπος ὅσον ἐσέ, δὲν ἠμπορεῖ εὐλόγως νὰ προφασισθῇ τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ζωή. Ἄνθρωπος μὲ ἰκανότητα ὅσον τὴν ἐδική σου, ἠμπορεῖ πάντα νὰ βροῖσκῃ ἔργον εὐπρεπέστερον ἀπὸ ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον σὲ καταδικάζουν οἱ Ἐγέρτες. Καὶ πάλιν, ἂν ὁ ἀγῶνας γιὰ τὴν ζωὴν σὲ ὑποχρέωσε, — ἂς ἦναι, δὲν σὲ μέμφομαι παράπολυ. Σὲ πονῶ μᾶλλον.

Εἶχα δοσμένη τὴν ἀπάντησή μου στὲς αἰσχροτήτες τῶν ἀναρχικῶν, ὅταν ἄκουσα ὅτι σπερμολογοῦν κρυφᾶ στὴν κοινωνία καὶ ἀτιμίες ἐναντίον μου! — Προκαλῶ ὅθεν τὴν φωλεὰν τούτην τῶν ἐχιδνῶν νὰ ἔβγῃ ἀπὸ τὸν κρυψιδῶνα της, καὶ νὰ εἰπῇ φανερᾶ ὅ,τι κρυφᾶ καὶ ἐπίβουλα μοῦ σπέρνει στὴν κοινωνία, ἐπειδὴ δικαιοῦμαι νὰ τοὺς βουλῶσω. τὸ λάτρυνγα.

ΑΝΑ. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ

Οἱ γραφιάδες τῆς σημερινῆς «Ἐγέρσεως» φαίνονται νὰ ἐπιθυμοῦν

38. ὁ Ἄβλυχος· εἶναι ὁ ποιητὴς Μικέλῆς Ἄβλυχος (1844-1917), ποὺ εἶχε τὴν φήμη ἀναρχικοῦ.

39. Ὁ κῆρ Ἀνδρέας· εἶναι ὁ Ἀνδρέας Μομφερράτος, ἀδελφὸς τοῦ Ἰωσήφ.

40. ἂρισολοῖ, τὸ = καταιγισμὸς ὕβρεων, ὑβρεολόγιον.

τὴν παύσῃν τῆς πάλης μεταξὺ ἐμοῦ καὶ αὐτῶν. Ἡ παύσῃ τῆς πάλης
μας θέλει γένηι, ἀλλὰ μὲ τὴν παύσῃν τῆς ἐφημερίδας τους.

Σαββάτο, 19 Φεβρουαρίου.

Τούτῃν τῇ στιγμῇ λαβαίνω ἀπὸ Πάτρα τὸ ἀκόλουθο. Νὰ δημοσιευθῇ
καὶ τοῦτο πρὸς γνώσῃν τῶν ἀποτροπαίων ἀναρχικῶν μας.

Πάτραι, 17 Φεβρουαρίου 1894

Κύριε Λασκαράτε,

Καλὸν εἶναι νὰ μάθῃ ὁ κύριος συντάκτης τῆς «Ἐγέρσεως» ὅτι ὁ ἐν-
ταῦθα Σύλλογος τῶν Κεφαλλήρων, ὅστις ἔχει περὶ τὰ 450 μέλη, αὐριον
θὰ καύσῃ τὴν ἐφημερίδα του δημοσίᾳ, δι' ὅσα ἔγραψε περὶ τοῦ μακαρίτου
Δρακοπούλου.

Διατελῶ μετὰ τῆς προσηκούσης ὑπολήψεως

ΙΑΚΩΒΟΣ ΣΚΑΡΑΤΟΣ

Ὁ ὑπεύθυνος συντάκτης

ΑΝΔ. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ

Τυπογραφεῖον «Ο ΛΕΩΝ»

Ο Λόγος

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ
ΚΑΙ ΟΥΣΙΩΔΩΣ ΑΝΤΑΝΑΡΧΙΚΗ

ΚΕΦΑΛΗΝΙΑ 28 Φεβρουαρίου 1894. Ἀριθ. 49.

Κύριοι Κοσμήτορες τῆς «Ἐγέρσεως»,

Δύσκολη, πολὺ δύσκολη ἐπιχείρησιν ἀνελάβετε ν' ἀμανρώσετε τὴ
φήμῃ τοῦ Λασκαράτου.

Φήμῃ βασισμένη ἀπάνου σὲ πράγματα, σὲ μάχες ζωῆς δλόκληρης
ἐναντίον τῆς πλάνης· σὲ καταστροφές μου κηρύττοντας τὴν ἀλήθεια, δὲν
ἀμανρώνεται μὲ βροσιές.

Πῶς ἠμπορέσετε νὰ πιστέψετε ὅτι μαζόνοντες⁴¹ ὅλες ὅσες ἠθικὲς ἀκα-
θαροσίες ὑπάρχοννε στὰ στόματα ἱτῶν ἰαχθοφόρων, καὶ ἰίχροντές τες ἀπά-
νου μου, ἦθελ' ἔτσι ἀσχημίσει' ἐμέ, καὶ ὄχι τὸν ἐαυτὸν σας;! Ἀλλὰ ἡ οἴησή
σας ὑπερῆρε τὴν κεφαλὴν σας, καὶ τὸ θράσος σας, τὸ ἐθεωρήσετε θάρρος
καὶ ἀνδρεία!

41. μαζόνω (γρ. μαζώνω) = μζξέω.

Δυστυχεῖς! Ἄν ἐγὼ ὁ ἴδιος ἐβρανόμωνα⁴² τώρα νὰ καταστρέψω τὸ μέγα παρελθόν μου, δὲν ἤμποροῦσα, ἐγὼ ὁ ἴδιος, νὰν τὸ κατορθώσω. Καθένας ἤθελε μὲ πονέσει. «Ὁ Λασκαράτος κάτι ἔπαθε», ἤθελε ἴπυνε. Ἄλλὰ ἡ φήμη τοῦ Λασκαράτου ἤθελε μείνει πάντα ἐκεῖ ἀκλόνηστη.

Ἐγὼ σήμερα εἶμαι ὁ ἴδιος ἐκεῖνος Λασκαράτος τῶν 1856, ὁ ἀφόβως πολεμήσας κατὰ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς πλάνης· κατὰ τῶν ἀτελειῶν καὶ ἐλαττωμάτων τῆς κοινωνίας μας· κατὰ τῆς δουλοφροσύνης τῶν τότε πολιτενομένων μας· καὶ ἀπὸ τότε, καὶ πρὶν ἀπὸ τότε, τώρα σαράντα χρόνους, δὲν ἔπαυσα ποτὲ ν' ἀνοίγω τὰ μάτια τοῦ πλήθους εἰς τὰ ἀληθινὰ του συμφέροντα, παρενοούμενος πάντοτε ἀπὸ αὐτό, καὶ μισούμενος ἀπὸ αὐτό ὡς ἐχθρός του! Καὶ μήπως τώρα, τούτην τὴ στιγμὴ, τὰ πλήθη τῶν χυδαίων δὲν μὲ μισοῦν', ἐπειδὴ πασχίζω πάντα νὰν τὰ ὑψώσω, νὰν τοὺς δόσω ἀθροωπιά; Καὶ μήπως τοῦτα ὅλα σεῖς δὲν τὰ γνωρίζετε; Ὡ ἀνελικωρνεῖς καὶ κίβδηλοι ἄνθρωποι! Ἀποθέσατε τὴν οἴησιν ὁποῦ σᾶς κάνει γελοῖους· παύσατε νὰ ἐπιβουλεύεσθε φῆμες ἀνθρώπων ὁποῦ, τιμῶντες τὸν τόπον σας, τιμοῦν' ἐσᾶς τοὺς ἰδίους· πιάσατε ἔργον τιμιώτερον ἄλλο, καὶ προτιμήσατε νὰ μείνετε μᾶλλον ἄγνωστοὶ στὴν κοινωνίαν μας, παρὰ νὰ γίνετε γνωστοὶ ἴσως ἐπιβουλεύεται φημῶν, τὰς ὁποίας δὲν ἠμπορεῖτε νὰ σιμώσατε.

Ἐπαιῶ τὸν Θεοσύδειλον Μομφερράτον ὅτι δὲν ἐδέχθημε πρόκλησην μονομαχίας.

Οὔτε τὸ σπαθί, οὔτε ἡ πιστόλα δείχνει ποῦ τὸ δίκιο, καὶ ποῦ τὸ ἄδικο.- Ἄλλὰ ἡ πρόκληση τοῦ νὰ πῆ φανερά στὴν ἐφημερίδα του τὰ ὅσα κρυφᾶ σπερμολογεῖ κατὰ τῆς οἰκογενείας μου, δὲν εἶναι τοῦ αὐτοῦ εἴδους. Καὶ κάθε κρυφὸς δυσφημιστὴς εἶναι σὲ χρέος νὰ μιλῇ φανερά, ὅταν προκαλεῖται, ἂν θέλῃ νὰ ἀποτινάξῃ ἀπάνουθ' ἐκεῖνον τὸ παρὰ τὴν ἀτίμον σκωφαντίαν. Ἄλλ' ὁ Θεοσύδειλος Μομφερράτος δὲν ἐννοεῖ ἔτσι τὸ πρᾶμμα, καὶ προτιμᾷ ν' ἀντοβουβαθῇ αὐτός, παρὰ νὰν τότε βουβάνω ἐγώ.

ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΘΝΙΤΕΣ

Ζητήσατε τὴν «Ἐγερση» τῶν 12 Φεβρουαρίου 1894.

Ζητήσατε τὸ φύλλο ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον θέλει ἰδεῖτε τὴν ψυχὴν τῶν συνταχτῶν τῆς ὄλην ἀδειασμένην ἀπάνου μου· τὲς ἴσως ὅσες ὑπάρχουσι στὴ γλῶσσα μας, ὅλες ἰπισμένες⁴³ ἀπάνου σ' ἄνθρωπον εἰς τὸν ὁποῖον τὰ δημοκρατικὰ ἐκεῖνα ἴμπαίγνια ἔπρεπε νὰ σεμνώνονται!

42. βάνομαι = προσπαθῶ.

43. ἰπισμένος = χύνω, σκορπίζω.

Ζητήσετε τὴν «Ἐγεροσὴν» ὅπου σᾶς συσταίνω· ἐπειδὴ ἡ μόνη ἀνάγνωσί της, εἶναι ἀοκετὴ μου ἱκανοποίησις. Ὅσοι ἀκολουθήσετε μὲ προσοχὴν τὴν πορείαν της, θὰ εἶδετε βέβαια τοὺς γραφιάδες της ἐχθροὺς κάθε καλοῦ, κ' ἐχθροὺς ἀκολούθως τῶν χρηστῶν συμπολιτῶν τους.

Ἀποσιωπήσανε σκοπίμως τὴν ἐδγνωμοσύνην ὅπου ἡ Κεφαλονιά χροστάει στὸν Μητροπολίτην της Γερμανόν⁴⁴ διὰ τὰ ὅσα δημόσια εὐεργετήματά του, κ' ἐροίξανε πλαγίως μάλιστα μομφὴν ἀδοξαίας καὶ ἀδιαφορίας εἰς αὐτόν! Ἐσυκοφαντήσανε τὸν ἐνεστῶτα Ἀρχιερέα μας,⁴⁵ ὅστις μᾶς τιμᾷ διὰ τὰ πνευματικά καὶ ἠθικά του προσόντα, ἀποδίδοντές του χαμέρπειες! Ἀσχημίσανε τὴν ὑπόληψιν τοῦ Δρακοπούλου, τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου ποὺ ἐτίμα τὸν τόπο τους, ποὺ τὸ Ἔθνος μας ἐπόνεσε ἀποθαμένον, ποὺ ὁ Βασιλέας μας ὑπολίπτετο καὶ ἀγάπησε. Ἀνὰ τοὺς ἔμμενε ἄλλο, γιὰ τὴν ὥρα, παρὰ νὰ ἀτιμάσουν' κ' ἐμέ, ἐπειδὴ μὲ βλέπουνε φημιζόμενον εἰς τὸ Ἔθνος μας!

Μπαίγνια, δημοκρατόπαιγνια! ποὺ κάθεσθε στὸ διάβα καὶ βρίζετε τοὺς διαβάτες! πρέπει, πρέπει νὰ σᾶς δείξωμε στὸν κόσμον ὁποίους εἴσθε, ἔστω καὶ φαινόμενοι ὅτι σᾶς ὑβρίζουμε, ὅταν φωνάζωμε τὲς κακοήθειές σας.

Μοῦ λένε πὼς εἶναι ἀκριβὸ τὸ ἡμίφυλλο τοῦ «Ἀύχρου» μου καὶ δὲν τὸ ἀγοράζονε ὅλοι.

Μά, καλοὶ ἄνθρωποι, ἐδῶ δὲν πρόκειται νὰ φωνίσετε, γιὰ νὰ θέλετε νὰ φωνίσετε φθηνά. Ἐδῶ πρόκειται νὰ σ υ ν ε ι σ φ ῆ ρ ε τ ε καὶ σ εῖς τὸν ὄβολόν σας, γιὰ νὰ πολεμηθῇ τὸ εἰδεχθὲς τέρας τῆς ἀναρχίας, ὅπου φοβερίζει νὰ μᾶς καταστρέψῃ.

Πρόκειται νὰ πληρώνεται ὁ τυπογράφος Ν. Κοροβισιάνος, μὲ τὸν ὁποῖον ἐγὼ ἐσυμφώνησα νὰ πληρώνεται ἀπὸ τὴν πώλησιν τοῦ δημοσιεύματος· μὲ τὸν ὅρον ὅτι, ἂν πιασθῇ περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀπαιτήσιν του, νὰ ἦναι ἐπὲρ αὐτοῦ· καὶ ἂν ὀλιγότερο, νὰν τοῦ τ' ἀποσῶνω⁴⁶ ἐγὼ ἀπὸ δικά μου.

Ἀπὸ τὸ «Νέον Πνεῦμα» εἰς Ἀθήνας 1 Φεβρουαρίου.

«Ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία ἀπώλεσε ἓνα τῶν τιμιωτέρων καὶ ἠθικωτέρων λειτουργῶν της, τὸν Νομόρχην Ἀττικῆς Γεράσιμον Δρακόπουλον».

44. στὸν Μητροπολίτην της Γερμανόν· εἶναι ὁ Γερμανὸς Καλλιγᾶς, πρῶτον ἀρχιεπίσκοπος Κεφαλληνίας.

45. τὸν ἐνεστῶτα Ἀρχιερέα μας· εἶναι ὁ Γεράσιμος Δόριζας, γιὰ τὸν ὁποῖον βλ. Γεωργίου Ι. Κεββηδία, *Γεράσιμος Δόριζας, ἀρχιεπίσκοπος Κεφαλληνίας*, Ἀθήνας 1969.

46. ἀποσῶνω = συμπληρώνω.

Δίνει έπειτα ένα είδος έντιμον βιογραφίας του, από την όποίαν απο-
σπῶ τὸ ἀκόλουθον.

«*Η Κρητική επανάστασις τῶν 1866, τὸν εὔρε Νομόρχην Κυκλάδων. Ἐπεισδιδόν τι συμβάν τότε, δίδει τὴν εἰκόνα τοῦ πατριωτικοῦ καὶ ὑπερη-
φάνου χαρακτήρος τοῦ Δρακοπούλου. Καταδιωγθεῖσα ἡ “Ἐνωσις” ἐκ
Κρήτης, ἔνθα ἀπεβίβαζε πολεμοφόδια, προσέφυγεν εἰς Σύρον. Ὁ Χόβαρτ
πασᾶς, ἀποκλείσας τότε τὴν νῆσον διὰ τοῦ στόλου του, ἀπήτησε παρὰ τοῦ
Δρακοπούλου τὴν παράδοσιν τῆς “Ἐνώσεως”. Ἡ Ἑλληνική Κυβέρνη-
σις, ἀπὸ σιδηρᾶς πιεζομένη ἀνάγκης, τὸν διέταξε νὰ τὴν παραδόσῃ. Ἄλλ’
ὁ Δρακόπουλος διατάξας νὰ ἀνεγκύσωσι τὴν “Ἐνωσιν” εἰς τὴν ξηράν,
ἔδειξεν ἀνδρικότατον καὶ παράτολμον θάρρος· προκαλέσας δὲ τὴν ἐπέμ-
βασιν τῶν ξένων προξένων, ἔσωσε τὴν ἐθνικὴν ἀξιοπρέπειαν».⁴⁷*

Καὶ ἂν ἀπὸ τὸ νύχι φαίνεται ὁ λέων, ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος τὸν ὁποῖον κατα-
φρονοῦν οἱ ἀνθρωπάκηδες τοῦ Δημοαρχικοῦ μας Συμβουλίου καὶ τὰ Δημο-
κρατόμπαιγνα τῆς «Ἐγέρσεως»!

Παρακαλούμεθα νὰ δημοσιεύσωμε τὸ ἀκόλουθον.

*Ἐκ βάρους καρδίας ἐκφράζω τὰς εὐχαριστίας μου εἰς τὸν ὑπαστυνό-
μον κ. Κατσιμίδην, ὅτι διὰ τῆς δραστηριότητός του μοῦ εὔρηκε τὸ ὠρολό-
γιον ἀξίας 500 χρ. φρ., τὸ ὁποῖον ἀπὸ ἄγνωστον χέρι μοῦ ἀπεσπᾶσθη ἀπὸ
τὴν τσέπην τὴν 22 τοῦ μηνὸς τὴν 10 π.μ. εἰς τὸ Πταισματοδικεῖον, ὅπου
ἤμην ἀνάμεσα εἰς πολλὸ πλῆθος. Ἐὰν δὲν ἦτο ἡ Στρατιωτικὴ Ἀστυνομία,
Κύριος οἶδε πόσον καιρὸν θὰ ἐπαιδευόμην ματαίως διὰ νὰ τὸ εὔρω.*

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Χ. ΓΑΡΜΠΗΣ

Ὁ υπεύθυνος συντάκτης
ΑΝΔ. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ

Ὁ Λύχνος

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ
ΚΑΙ ΟΥΣΙΩΔΩΣ ΑΝΤΑΝΑΡΧΙΚΗ

ΚΕΦΑΛΗΝΙΑ 7 Μαρτίου 1894. Ἄριθ. 50.

Ἴδοὺ ποὺ καὶ σήμερα βγαίνει τὸ 4ον, ἂν δὲν σφάλλω, φύλλο τῆς «Ἐγέρ-
σεως», μετὰ τὸν καταποντισμὸν τῶν ἀχρειοτήτων του ἐναντίον μου· ἀλλ’
οὐδὲ σήμερα τολμοῦνε τ’ ἀνθρωπάκια τοῦτα, στατικῶς τῶν τόσο καταναγ-

47. Τὸ ἴδιο περιστατικὸν τὸ ἀναφέρει καὶ ὁ Ἡλίας Α. Τσιτσέλης στὴ βιογραφία
τοῦ Γεράσιμου Π. Δρακόπουλου, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, τόμ. Α', 1904, σ. 137.

καστικῶν μου προκλήσεων,^{47α} ν' ἀνοίξουν τὸ βρομόστομά τους, τὸ ὁποῖον ἤθελε τοὺς κλείσω, μὲ τὸ στούπωμα⁴⁸ τῆς πραγματικότητας.

Φανερόν ἀκόμη ὅτι καὶ ὁ κ. Πανᾶς τοὺς ἀρνεῖται νὰ ἔξακολουθήσῃ περαιτέρω τὴν σύνταξιν τῶν ἀτιμασιῶν τους κατὰ τῶν ἐντίμων οἰκογενειῶν τοῦ τόπου. Μὰ τόσο μόνον, κ. Πανᾶ, δὲ δικάει.⁴⁹ Παραίτησε ἐξολοκλήρου τὴ σύνταξιν μιᾶς ἐφημερίδος, ἡ κακοήθεια τῆς ὁποίας εἶναι ἤδη ἀνυπόφορη, καθὼς βλέπετε, εἰς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὀλοῦθε, ἀπ' ὅλα τὰ μέρη, μέσαθε καὶ ἐξῶθε ἀπὸ τὸν τόπο, σᾶς ἐπιστρέφουν τὰ φύλλα σας ἀπαράδεχτα. Παραίτησέ τα τὰ ἔμπαίγνια τοῦτα εἰς τὴν ἀτομικὴν τους ἰκανότητα, γὰρ νὰν τὰ βλέπομε γραφιάδες Ἐξοφλήσεων Λογαριασμοῦ ν, καὶ Πηνυολαμπίδων⁵⁰ καὶ σ' αὐτὰ τοῦτα οἱ ἔξω δημοκράτες νὰ βλέποντε μ' ἐντροπὴν τους σὲ τί ἔμπαίγνια εἶναι κατατημέρος ὁ δημοκρατισμὸς εἰς τὸν τόπο μας.

Δημοκρατόμπαίγνια τσῆ Κεφαλονιάς, ἂν τόσο ἐπιθυμεῖτε νὰ μὴν ἦσθε κατώτεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους συντοπίτες σας· ἂν τόσο φλέγεσθε ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία ν' ἀκουσθῆτε καὶ σεῖς στὸν κόσμον, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖτε· ἀλλὰ νὰ πασχίσετε νὰ κάμετε τὸν ἑαυτὸν σας καλῆτερον, ὥστε νὰ ἐξισώνεσθε μὲ τοὺς καλῆτερούς σας· καὶ ὄχι νὰ πασχίζετε διὰ τῆς ἀτιμάσεως νὰ καταβιβάζετε τοὺς καλῆτερούς σας, διὰ νὰν τοὺς φθάνετε.

Ἄλλὰ ὁ ἕνας τρόπος σᾶς εἶναι εὐκόλος· ἐνῶ ὁ ἄλλος σᾶς εἶναι ἀδύνατος.

“ΜΗΝ ΚΑΤΑΔΕΧΕΣΑΙ”

Τὸ συννησιμένο μὴν κατὰ δέχεται, ποὺ μοῦ ἐπόθηκε⁵¹ πάντα, κάθε ποὺ ἐβάλθηκα νὰ παύσω τὴ θρασύτητα χυδαίων ἀντιπάλων εἰς τὸ Ἄργοςτόλι, μοῦ λέγεται σήμερον ποὺ τιμωρῶ τὴ θρασύτητα τῶν «Ἐγέρτων».

Μά, καλοὶ ἄνθρωποι, ἂν μοῦ τὸ λέτε γι' ἀρέσκυμα, σᾶς εὐχαριστῶ ἐξ ὅλης καρδίας μου· ἀλλ' ἂν τὸ λέτε μὲ τὴν ἀλήθεια ὅτι δὲν πρέπει νὰ καταδέχωμαι, σφάλlette, φίλτατοί μου Κύριοι. — Ποτὲ νὰ μὴν καταφρονεῖτε, ποτὲ νὰ μὴν ἀψηφᾶτε τὰ μικρά· ἐπειδὴ τὰ μικρά, ἀψηφόμενα, γέρονται μεγάλα.

47α. στατικῶς τῶν... προκλήσεων = παρὰ τίς προκλήσεις (μου).

48. στούπωμα, τὸ = ἀποτύπωση.

49. δικάει = ἀρκεῖ· ὁ Στυλιανὸς Ἀλεξίου, «Ἀπόκοπος», περ. *Κρητικὰ Χρονικά*, τόμ. 17 (1963), σ. 239, τὸ γράφει μὲ οἱ κατὰ τὸν Γ. Ν. Χατζιδάκι, *Μεσαιωνικά καὶ Νέα Ἑλληνικά*, τόμ. Α', 1905, σ. 158 (ἀπὸ τὸ «δικαιῶ»).

50. Πηνυολαμπίδες, οἱ μονόφυλλο ἢ φυλλάδιο ἢ ἄρθρο, προφανῶς ὑβριστικὸ γιὰ τὸ Λασκαράτο· δὲν τὸ βρῆκα πουθενά.

51. ἐπόθηκε = εἰπόθηκε.

Οἱ Ἐγέρτες μας λέγονται δημοκρατικοί· ἀλλά, ἡ κακόγνωμη ἐκείνη τριανδρία, κρύπτει ἀναρχικές ἐπιθυμίες. Φίλοι τοῦ κακοῦ, ἐπιδιώκουν τὴν ἀναρχίαν, καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν τῆς κοινωνίας. Μὴν ξεγνοιάσετε ὅτι τάχα οἱ καθιδρῶνται τοῦτοι τῆς ἀναρχίας εἶναι, καὶ γιὰ τὸν ἀριθμὸν τους, καὶ γιὰ τὴν ἀθροωπία τους, εὐκαταφρόνητοι. *Cattiva erba, cresce presto*.⁵² Παραβλέφετέ τους, καὶ θέλ' ἰδεῖτε τί γέγονται. Ὅταν αἰσθανθεῖτε τὴ δυναμίτιδά τους ἀποκάτου στὰ σπῆτια σας, τότε θέλει ἔθυμηθεῖτε τὰ λόγια μου· μὰ τότε θέλει εἶναι λόγια ἑπερασμένα, χωρὶς ν' ἀφήσαν ὠφέλειαν.

Ἡ τάση τῶν ἀνθρώπων τούτων εἶναι καὶ πάρα φανερόη. Χτυποῦν, λασπόνουνε, τὲς κορυφές τῆς κοινωνίας· ἢ ὅποῖες τοὺς δείχνουν ὑποχειρίους, καὶ προτιμοῦνε τὴν χυδαῖκὴν ἰσότητά, μέσα στὴν ὁποία κρύβουν τὸ τίποτέ τους. Οἱ δύο ἔντιμοι Ἀρχιερεῖς ὅπου τώρα ὑστερα ἀξιωθῆκαμε νὰ λάβωμε, Γερμανὸς καὶ Γεράσιμος, ἐμισθηθήκανε ἀπὸ αὐτούς, κ' ἐστροχθήκανε⁵³ καὶ οἱ δύο, ἐπειδὴ καὶ οἱ δύο, ἄξιοι τιμῆς ἀνθρώποι. Ὁ Δρακόπουλος, ὅστις ἐτίμα τὴν Κεφαλονιά, ἀσχημῆθηκε ἀπὸ αὐτοὺς γιὰ τοῦτο ὡς καὶ ἀποθαμένος! Ὁ Λασκαράτος, τὸν ὁποῖον (ὡς εἰπωθῆ γιὰ πίκρα τους) ἢ Κεφαλονιά θὰ ἔμπορῆ μὲν ἄμερα νὰ δείξῃ καὶ στοὺς ἀπογόνους, λούεται ἀπὸ αὐτοὺς γιὰ τοῦτο, μὲ τρεῖς μεγάλες στήλες ἐφημερίδος ἀπὸ καθαρὲς βρυσιές καὶ ἀτμισσιές. — Τί ἄλλο τώρα προσμένετε; Τὴ δυναμίτιδα; Τὴ λαβαίνετε, ἂν δὲν τὴν προλάβετε, ἂν ἀποκοιμηθῆτε ἀπάνου στὴν ἰδέα τῆς μηδαμνότητος τῶν ἀφανῶν τούτων ἐχθρῶν τῆς κοινωνίας μας.

Οἱ τρεῖς τοῦτοι ἀνθρώποι εἶναι ἐπίφοβοι, ἐπειδὴ φλέγονται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τοῦ νὰ ἀκουσθῆ τ' ὄνομά τους· καὶ μὴν ἠμπορῶντες ν' ἀκουσθοῦνε ἐπὶ καλοῦ, εὐχαριστοῦνται ν' ἀκουσθοῦνε κ' ἐπὶ κακοῦ.⁵⁴ Σὰς προλέγω τὴ δυναμίτιδά τους, καὶ σεῖς κάμετε ὅπως θέλετε.

Νὰ παύσῃ ἢ «Ἐγερση». Οἱ Ἐγέρτες εἶναι ἐχθροὶ τῆς κοινωνίας μας, καὶ ἐχθροὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Νὰ παύσῃ ἢ «Ἐγερσή» τους. Ἐξακολουθεῖτε νὰν τοὺς ἐπιστρέφετε τὰ φύλλα τους ὡς ἀπαράδεχτα. Νὰ περιορισθοῦνε στὸ μόνο κόμμα τους τὸ ἀναρχικό· τὸ κόμμα τῆς Μάυρης Μοίρας,⁵⁵ νὰ σudaνλίζονται ἀνάμεσόν τους, ἕως ὅτου καὶ ἡ Ἀστυνομία νὰ βάλῃ τὸ

52. *Cattiva erba, cresce presto* (ἰταλικὴ παροιμία) = τὸ κακὸ (τὸ βλαβερὸ) χορτάρι μεγαλώνει γρήγορα.

53. *στροχῶν* (γρ. *στροχῶν*) = τσιμπῶ, δαγκῶνω, κεντρίζω (κυρίως γιὰ σφήκες, μέλισσες κτλ.).

54. ἐπὶ καλοῦ· ἐπὶ κακοῦ = γιὰ καλό· γιὰ κακό.

55. τὸ κόμμα τῆς Μάυρης Μοίρας· ἔτσι ὀνομαζόταν τὸ κόμμα τῶν Βινερατικῶν

χέρι της ἀπάνου τους, νὰν τοὺς κουβαλῆ στὴν Καμπάνα.⁵⁶ Εἶναι ἄνθρωποι ποὺ δὲν ἀξίζουνε εὐγενεὴ μεταχείριση.

Ἔτσι θέλει νὰ μάθῃ ὅποιοι εἶναι τοῦτοι ποὺ μὲ τὴ δημοσιογραφικὴ τους ἰκανότητα ἐπιχειροῦσαν νὰ οἰκίσουν ὅλες τὲς κορυφές τῆς κοινωνίας, καὶ νὰ στηθοῦν ἐκεῖνοι στὸν τόπο τους· ὅποιος θέλει νὰ μάθῃ ὅποιοι εἶναι τοῦτοι οἱ αὐτονομιζόμενοι Χαλικάντσαροι⁵⁷ τοῦ Δημοκρατισμοῦ φοβεροὶ Δημοκράτες (κατ' ἄλλους δημοκρατόμπαιγνια) νὰ πάσῃ νὰ διαβάσῃ τὰ γραφόμενά τους. Γιὰ τὴν ὥρα, ἔχουμε δύο, τὴν Ἑξόφληση Λογαροισμοῦ καὶ τὴν Πυγολαμίδα. Τὰ δύο τοῦτα συγγράμματα τὸς σᾶς τὰ συσταίνω, ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων. Εἰς αὐτὰ θέλει ἰδεῖτε ὀλόγυμνη τὴν ἐλεεινότητά τους! — Καὶ ὁμως οἱ ἐλεεινοὶ τοῦτοι ἔχουνε μεγάλην ἰδέαν τοῦ ἑαυτοῦ τους! — «Εὐτυχεῖς ἄνθρωποι!» ἤθελε πεῖτε. — *Ναί*, εὐτυχεῖς πραγματικῶς πρόπει νᾶναι τοῦτοι. Ἀλλὰ οἱ εὐτυχεῖς τοῦτοι οἰηματίες δὲν κάθονται ἡσυχοὶ καὶ ἐνοχλοῦν τὴν κοινωνίαν, κάνοντας δουλειὰ τους τὴ δυσφήμιση τῶν ἐντιμωτέρων προσώπων καὶ οἰκογενειῶν τῆς κοινωνίας μας. Πρόπει ὅθεν, πρόπει νὰ παύσῃ τὸ δημόσιο τοῦτο σκάνδαλο. Πρόπει νὰ χτυπηθοῦνε δυνατὰ καὶ νὰ βαλθοῦνε στὴ θέση τους οἱ μωροὶ καὶ κακόβουλοι τοῦτοι οἰηματίες, οἱ ἀποφασισμένοι φημοθῆρες, γιὰ ὅσο καὶ ἂν στοιχίζῃ ἢ ἐπιδικωκόμενῃ φήμη τους.

Θεὲ ὕψιστε! Φώτισε τ' Ἀγγλικὰ βαπόρια⁵⁸ νὰ φύγουν ἐδῶθε, καὶ νὰ μὴν ξανάβρουν τὸ δρόμο τους νὰ ξανάλθουν· ἂν τοῦλάχιστον δὲν φέρουνε μαζύ τους καὶ τὸ πρὸς τὸ ζῆν τους. — Ἡ Κεφαλονιά εἶναι φύσει ξηρότοπος, τόπος ἄχαρος, πειρασμένος, ἐπειδὴ ἐλλιπὴς ἀπὸ κάθε χρειώδες γιὰ τὴ ζωή. — Ἄν εἰς τὴν τόση στενοχωρία μας, ἔρχονται καὶ τ' Ἀγγλικὰ νὰ μᾶς ἀσπυκόνουνε⁵⁹ κ' ἐκεῖνο τὸ λίγο ποὺ μᾶς εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὴν ὑπαρξή... Θεὲ τῶν ἀπάντων, σπλαγχτίσου μας!

Ὁ ὑπεύθυνος συντάκτης

ΑΝΔ. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ

στὴν Κεφαλονιά στὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰώνα· ἐβγαζαν καὶ ἐφημερίδα Ἡ Μαύρη Μοῖρα (ἔχω δύο φύλλα της).

56. Καμπάνα, ἢ συνοικία στὸ Ἀργοστόλι, ὅπου ὑπῆρχε ἕνα ρολοὶ ποὺ ἐσήμαινε τίς ὥρες· ἐκεῖ τότε βρισκόταν ἡ Ἀστυνομία.

57. Χαλικάντσαροι, οἱ = Καλικάντζαροι.

58. τ' Ἀγγλικὰ βαπόρια· μοῖρα τοῦ Ἀγγλικοῦ Στόλου ἐπισκεπτόταν κάθε χρόνο τὴν Κεφαλονιά, στὸν Κόλπο Λιβαδίου (αὐτὸ ἕως τὸ Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο) καὶ τότε... ἐξαφανίζονταν τὰ τρόφιμα ἀπὸ τὴν ἀγορὰ τοῦ Ἀργοστολιοῦ!

59. ἀσπυκόνω (γρ. ἀσπυκῶνω) = παίρνω.

Ὁ Λόγος

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ
ΚΑΙ ΟΥΣΙΩΔΩΣ ΑΝΤΑΝΑΡΧΙΚΗ

ΚΕΦΑΛΗΝΙΑ 5 Ἰανουαρίου 1896. Ἄριθ. 51.

Καυμένη Μακράκη! Δὲν σ' ἐδίκαε νὰ μείνης ὁποῖος ἔγινες τοὺς ἀπερασμένους χρόνους, γελοῖος ἀπέναντι τῶν νοημόνων, ἀλλὰ ἐπιθύμησες τώρα καὶ μισητὸς νὰ γένης εἰς τοὺς σημερινούς ἀνθρώπους, ψευδόμενος, ὑβρίζων, καὶ συκοφαντῶν ἀποθαμένον Ἱερόδοκον, ὅστις δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀποκριθῇ τὰ ἄτιμα ψεύδη σου; Μά,

Ἔλα, καυμένη, στὴν Κεφαλονιά νὰ ἰδῆς τὸ «Λόγο» σου παρασημομένον μὲ παρὰσημα ἄ μ ε λ έ τ η τ α, καὶ κρεμασμένον εἰς τὴν κεντρικότερην λεωφόρον τοῦ Ἀργοστολίου.

Ἔλα νὰ ἰδῆς τὰ Δημόσια Οὐρητήριά μας στολισμένα μὲ τὸ ὄνομά σου ... πρὸς τ ι μ ῆ ν σ ο υ βέβαια.⁶⁰

Ἔλα φέρε τὰ μούτρα σου, νὰ λάβουν κ' ἐκεῖνα τὸ μερτικό τους...⁶¹

Ἔλα τώρα ποῦναι ἀκόμη καρναβάλι, νὰ σὲ καθίσωμε σὲ μία καθή-

60. Σχετικὰ μὲ τὸ γεγονός αὐτὸ ὁ Μακράκης ἔγραψε στὸ Λόγο του, ἀριθ. 1145, 10 Φεβρουαρίου 1896, σ. 4, στὰ «Διάφορα», τὰ ἐξῆς: Ἐν Ἀργοστολίῳ σταυροφορίαν ἤγειραν κατὰ τοῦ «Λόγου» δι' ὅσα ἔγραψε πιστῶς καὶ ἀληθῶς περὶ τοῦ ἀποβιώσαντος Μ. Γερμανοῦ Καλλιγᾶ οἱ θιασῶται αὐτοῦ, ἀσχημίσαντες δὲ φύλλον τοῦ «Λόγου» ετοιχοκόλλησαν ἀποδοκιμάζοντες, ἀνέγραψαν δὲ εἰς ἀσχήμους τόπους τὸ ὄνομα τοῦ συντάκτου τοῦ «Λόγου» εἰς ἐκδήλωσιν τῆς παραφύρου ὀργῆς των. Ὁ δὲ ἄθροισκος Λασκαράτος ἐξέδωκε καὶ παρὰρτημα καθ' ἡμῶν ἄξιον τῆς φήμης του ἀυστόλως ὑβρίζων ἡμᾶς. Ἄλλ' οὕτω καὶ τὰ δαιμόνια ἐφρούαττον ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τοῦ Ἰησοῦ! Σάλος δαιμονιώδης! Ἄλλ' ὁ «Λόγος» οὐδὲν πλέον ἔγραψεν εἰμὴ ὅσα ἔγραφε ζῶντος τοῦ Γερμανοῦ, καὶ δὲν ἐπωφελήθη τοῦ θανάτου του ἵνα τὸν δυσφημήσῃ. Τῷ ἔγραψε μάλιστα καὶ ὀλιγώτερα ὧν ἔγραψεν εἰς διόρθωσίν του ὅτε ἔζη. Ἄλλ' οἱ συμφοροντολόγοι δὲν κρίνουσιν ἐν ἀληθείᾳ ἀλλὰ κατὰ τὸ συμφέρον των καὶ τὸ πάθος των. Ἄς μάθωσιν ὅμως ὅτι πρὸς κέντρα λακτίζουσι, διότι τὴν ἀλήθειαν πολεμοῦσι καὶ μετὰ τοῦ ἀθρήσκου καὶ τῆς θρησκείας μας πολεμίον Α. Λασκαράτον συντεταγμένοι, καὶ ἄς αἰσχνῶσιν διότι ἡ ἀλήθεια μᾶλλον τιμᾶται μωρῶς προσβαλλομένη καὶ θριαμβεύει τῶν ὑβριστῶν τῆς.

Τὰ ἐν Ἀργοστολίῳ καθ' ἡμῶν ὑπὸ εὐαριθμῶν τινῶν οἰκοσίτων τοῦ ἀποβιώσαντος Μ. Γερμανοῦ διαπραχθέντα ἐξήγειραν τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ σεβ. ἀρχιεπισκόπου Γερασίμου, ὅστις δι' ἐγγράφου του ἀπήτησε παρὰ τῆς Ἀστυνομίας τὴν ἀπάλειψιν τοῦ ὀνόματος ἡμῶν ἀπὸ τῶν ἀσχημῶν, καὶ ἐξεφράσθη ἐπὶ τῷ ἀκούσματι ὅτι ὁ «Λόγος» περιέχει ὑβρεῖς κατὰ τοῦ ἀποθανόντος ὅτι οὐδαμῶς περιέχει ὑβρεῖς, τούναντίον δὲ ὅσα περὶ Γερμανοῦ ἔγραψεν εἶναι ἀληθῆ, διότι τοιοῦτος ἦτο ὁ ἀποθανὼν Μητροπολίτης κ.λπ.

61. τὸ μερτικό τους = τὸ μερίδιό τους.

κλα,⁶² καὶ νὰ σὲ γνωρίσωμε νὰ σὲ ἰδῆ ὁ τόπος. Νὰ ἰδῆ ὁ τόπος τὸν σιδηρό-μουτρον ἐξυβριστὴν τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ποὺ ἐτίμησε τὴν πατρίδα του Κεφαληρίαν μὲ τὸν ἄμεμπτον χαραχτήρα του, μὲ τὲς κοινωνικὰς καὶ θρησκευτικὰς του ἀρετὰς, ποὺ τὴν ὠφέλησε μὲ φιλόφρονες ἀγαθοεργίαις του ποὺ ἔξακουσμένος πλέον, καὶ γνωστός εἰς τὴν Γενικὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος, ἐκράχθηκε στὰς Ἀθήνας νὰ τιμήσῃ, καὶ νὰ ὠφελήσῃ τὸ Ἔθνος ὅλον. Ὡς πραγματικῶς τὸ ἐτίμησε καὶ τὸ ὠφέλησε.

Καυμένη Μακράκη! Ἐκάμαμε δύναμι ἐαυτὸ μας κ' ἐδιαβάσαμε τὲς συχαντερὰς αἰσχροτήτες σου, ἀποδομένες ὅλες εἰς τὸν σεβαστὸν καὶ ἀγαπητὸν ἐκείνον Ἱεράρχην μας· ἐθαυμάσαμε τὴν ἀναίδειάν σου· καὶ ἐπονέσαμε τὴν γενέτειρά σου γῆν, γιὰ τὸν παλι-άνθρωπον ὁποῦ ἔβγαλε μέσαθὲ τῆς.

Τόσο μόνον εἰς ἀπόκρισιν τοῦ «βρομό-λογοῦ σου».⁶³ Καὶ γιὰ σὲ μεγάλη τιμὴ ἢ ἀπόκρισὶς μας.

«Πρὸς τὸν φιλόσοφον τῶν ἡμερῶν μας,
φιλόσοφον νέον καὶ πρωτότυπον,
οὐ ὁμοιος οὐκ ἔστι ἐν πάσῃ τῇ Γῆ».

Ἰδὲ Κήρυγμα 18 Δεκεμβρίου 1886

Μακράκη μου, σοῦ εὐχομαι κορόνα
Σοφοῦ, αἰρεσιάρχου διδασκάλου.
Καὶ νὰ ὑψωθῆ εἰς τιμὴν σου μία κολόνα,
Νὰ λέῃ — Τοῦ φιλοσόφου τοῦ μεγάλου,
Οὐ ὁμοιος οὐκ ἔστι στὸν αἰῶνα,
Σῆμα τοῦτο ἀμίμητον ἐγκεφάλου».
Καὶ ὀλόγυρά σου νᾶχῃς λεγεῶνα
Ἄκόλουθους, περσσότερους ἀπὸ ἄλλου.
Μὰ τοῦτα νὰν τὰ βλέπῃς στὸ ὄνειρό σου·
Καὶ τὴν αὐγὴ νὰ ἴβρισκῃς ἔξυπνητῆρι
Τὸ Διάολ' ὀρθόνε στὸ προσκέφαλό σου,
Μ' ἓνα γεμάτο θάλασσα γλυστήρι.⁶⁴
Νὰ σοῦ τὰ ἴβγάνῃ μέσα ὅχ τ' ἄντερό σου,
Μπομπονιέρες γιὰ κάθε ἀκόλουθό σου.

62. καθήκλα, ἡ = κηρέκλα.

63. τοῦ βρομό-λογοῦ-σου· εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Μακράκη.

64. γλυστήρι, τὸ = κλύσμα.

Ἡ περίσταση τούτη, τοῦ ἀπαισίον Μακράκη, μὲ φέρνει νὰ ἠμιλήσω καὶ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν μας ἐν γένει.

Ὅλοι, ὅσοι νοήμονες, γνωρίζουμε ὅτι, ἡ Ἐκκλησία μας διοικούμενη ἕως τώρα ἀπὸ Ἱεράρχας γεροντίδια, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γεροντίδια ἀμόρφωτα, ἐξέπεσε ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ τῆς ὕψος, κατατημένη Σεβαστὴ Συνήθεια καὶ τίποτε περισσότερον· ἐπειδὴ δὲν εἶχε πλέον ἐπιροὴν ἐπάνω εἰς τὰ ἦθη τῆς κοινωρίας.

Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἡ Ἐκκλησία ἠμπόρεσε νὰ ἔλθῃ ἕως εἰς ἡμᾶς. Τώρα ὁμως βρῖσκει τὲς κοινωρίες πολὺ περισσότερον ἀνεπτυγμένες· καὶ δὲν θέλει ἠμπορέσει νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ὑπάρξῃ ἀνάμεσὸ μας καθὼς ἔκαμε ἕως τώρα, Σεβαστὸ τίποτε. Ἡ Ἐκκλησία ὅθεν ἔχει χρεια ἀναμορφώσεως. Ἐχει χρεια νὰν τῆς γένοννε πνευματικὲς ἔγχυρες καθαροῦ χριστιανικοῦ πνεύματος. Μά, διὰ τοῦτο, τὰ Ἰθύντορες - γράτδια πρέπει νὰ λείφουν· τὸν τόπον τους νὰν τὸν πάρουνε ἄνθρωποι τῶν ὁποίων τὸ πνεῦμα νὰ ἀναπτύχθηκε, ὄχι πλέον στὲς γελοῖες πρόληψεις τῆς ἀνθρωπομόρφου ἕλης, ἀλλὰ εἰς τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς τὲς ἠθικοκοινωνικὲς χρειαῖς τῶν ἀνθρώπων.

Ἄνθρωποι τοιοῦτοι εἶναι βέβαια λίγοι· μὰ εἶναι· καὶ θέλ' εἶναι μάλιστα καὶ μεταξὺ τοῦ κληρον, καὶ τῶν ἀρχιερέων τῶν ἰδίων. Ζητήσεται τέ τους, καὶ τοὺς εὐρίσκετε.

Ἄν χρειασθῇ, ἔξαναρχόμεθα εἰς τὸ προκείμενον τοῦτο.

Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ

Ἐπὶ τοῦ ΜΑΚΡΑΚΗ

Εἶπε ὁ Διάλογος μιὰ φορὰ
 Τοῦ Θεοῦ, ποῦχε προθέσει⁶⁵
 Τὸ Μακράκη ν' ἀφορέσῃ,
 «Τί θὰ κάμῃς, Ὁσανά!
 Μοῦ καρφόνεις τὴν ὁρά!
 Ποιὸς πουλιό⁶⁶ θέλει ἠμπορέσει
 Στὴν Ἑλλάδα νὰ εἰσχωρέσῃ
 Νὰ στρεβλώσῃ τὰ μυαλά;
 Ὁ Μακράκης εἶν' παιδί μου,

65. ποῦχε προθέσει = ποῦ εἶχε πρόθεση.

66. πουλιό, ἐπίρ. = πλέον.

*Καὶ μ' ἐκεῖνον ἐγὼ ζῶ·
Ναί, ποῦ νᾶχη τὴν εὐχή μου,
Ἐκ τῆς αὐτῆς ἀκαρτεῶ.
Καὶ ὅλη ἡ Κόλαση ἐνωμένη
Τὸ Μακρόκη σοῦ συσταίνει.*

*Ὁ ὑπεύθυνος συντάκτης
ΑΝΑ. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ*

Ἐδῶ τελειώνει ἡ μελέτη μου γιὰ τὰ τέσσερα τελευταῖα τεύχη τοῦ Ἀύχρον (1894, 1896). Ἀκολουθοῦν ὅμως καὶ ἄλλες ἀρχεϊακὲς ἐρευνες γιὰ τὸν Ἀνδρέα Λασκαράτο.

ΓΙΩΡΓΟΣ Γ. ΑΛΙΣΑΝΔΡΑΤΟΣ